

JAK ZVLÁDNOUT KONTROVERZE

TVORBA STRATEGIE PRO PRÁCI S KONTROVERZNÍMI TÉMATY VE ŠKOLÁCH

Pomůcka pro ředitele
a management škol pro práci
s kontroverzemi a výuku
kontroverzních témat.
Na přípravě se podílela
Černá Hora, Irsko, Kypr, Rakousko
a Spojené království s podporou
Albánie, Francie a Švédska

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

JAK ZVLÁDNOUT KONTROVERZE

TVORBA STRATEGIE PRO PRÁCI SKONTROVERZNÍMI TÉMATY VE ŠKOLÁCH

Nástroj pro sebereflexi,
určený ředitelům škol
a jejich zástupcům

Tato publikace byla vytvořena s finanční podporou Evropské Unie. Za obsah této publikaci jsou přímo odpovědní její autoři a nemusí být nutně vyjádřením oficiální politiky Evropské Unie nebo Rady Evropy.

Všechna práva vyhrazena. Tato publikace ani žádná její část nesmí být překládána, reprodukována či šířena jakoukoliv formou či jakýmikoliv prostředky, elektronickými (CD-ROM, internet apod.) nebo mechanickými, včetně kopírování, nahrávání, prostřednictvím jakéhokoliv úložiště či vyhledávacího systému, bez předchozího písemného souhlasu Ředitelství komunikace (F-67075 Strasbourg Cedex nebo publishing@coe.int).

Obálka : Documents and Publications Production
Department (SPDP),
Rada Evropy

Fotografie na obálce: Shutterstock

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

© Rada Evropy, Zář 2015 přeloženo z originálu:
Managing controversy:
*Developing a strategy for handling controversy and
teaching controversial issues in schools*
ISBN 978-92-871-8307-1

v českém překladu:
Jak zvládnout kontroverze:
*Tvorba strategie pro práci
s kontroverzními tématy ve školách*

vydalo Centrum občanského vzdělávání FHS UK
v roce 2017 ve spolupráci s Antkomplex z.s.

Text vznikl a je používán se souhlasem Rady Evropy.
Tento překlad je zveřejněn po dohodě s Radou
Evropy, ale výlučnou zodpovědnost za něj nese
překladatel.

Překlad:
© Antkomplex z.s., září 2017
Martn Vondrášek

Jazyková korektura:
Hana Valentová.

www.obcanskevzdelavani.cz
www.antikomplex.cz

**CENTRUM
OBČANSKÉHO
VZDĚLÁVÁNÍ**

anti komplex

Tato publikace vznikla na základě trénin-
kového balíčku pro učitele – *Život
s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat
prostřednictvím výchovy k demokratickému
občanství a lidským právům* – a poskytuje
komplexní zdroj pro odborný rozvoj
v souvislosti s kontroverzními tématy, a to
ve všech aspektech školních aktivit.

Obsah

PODĚKOVÁNÍ	5
PREFACE	7
ÚVOD	9
1. VEDENÍ ŠKOLY	15
2. ÉTOS ŠKOLY A ŠKOLNÍ KULTURA	19
3. VÝUKA A STUDIUM	23
4. UČEBNÍ PLÁN	25
5. HLAS ŽÁKŮ	29
6. VODÍTKA A PODPORA	33
7. ZAPOJENÍ RODIČŮ	37
8. ŘÍZENÍ RIZIK	41
9. TRÉNINK A ROZVOJ UČITELSKÉHO SBORU	45
PŘÍLOHA I – KONTROLNÍ SEZNAM MOŽNÝCH KROKŮ	49
PŘÍLOHA II – MANAGEMENT KONTROVERZÍ: DŮSLEDKY PRO ŘEDITELE A VEDENÍ ŠKOL – RÁMCOVÁ STUDIE	53
LITERATURA A ZDROJE	61

Poděkování

Kniha *Jak zvládnout kontroverze* vznikla v rámci souboru pilotních projektů Evropské unie/Rady Evropy „*Human rights and democracy in action* (Lidská práva a aktivní demokracie)“ zaměřených na realizaci principů Charty Rady Evropy o výchově k demokratickému občanství a lidským právům.

Autoři

Ted Huddleston a David Kerr

Partneři projektu

Susanne Reitmair-Juárez, Centrum pro demokracii (Demokratiezentrum), Vídeň, Rakousko

Sigrid Steininger, Federální ministerstvo školství, Vídeň, Rakousko

Pavlina Hadjitheodoulou-Loizidou a Despo Kyprianou, Kyperský pedagogický institut, Ministerstvo školství a kultury, Kypr

Aidan Clifford a Mary Gannon, Oddělení pro tvorbu školních osnov při Komisi pro vzdělávání města Dublin, Irsko

Bojka Djukanović, předsednictví UNESCO pro výchovu k demokratickému občanství a lidským právům, univerzita v Černé Hoře, Černá Hora

David Kerr a Ted Huddleston, Citizenship Foundation, Londýn, Spojené království

Další partneři

Tommy Eriksson, Švédská národní agentura pro vzdělávání, Švédsko

Astrit Dautaj, Institut pro rozvoj vzdělávání, Albánie

Rada Evropy

Yulia Pererva, Marc Hory

Předmluva

Kontroverze a kontroverzní témata stojí v samém centru našich demokratických společností. Proto by mělo být podstatou efektivního vzdělávání k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE) naučit se s takovými tématy pracovat. Profesor Bernard Crick – ve své vlivné zprávě *Vzdělávání k občanství a výuka demokracie ve školách* z roku 1998, která v Anglii vedla v roce 2002 k zavedení občanské výchovy jako povinného předmětu – uvádí:

Naučit se, jak se zapojit do dialogu s lidmi vyznávajícími odlišné hodnoty a jak je respektovat, je nejdůležitější součástí demokratického procesu a je to nezbytné pro ochranu a posilování demokracie a podporu kultury lidských práv. (Crick 1998)

Rada Evropy má vynikající výsledky v podpoře vzdělávání k demokratickému občanství, lidským právům a mezikulturnímu dialogu, a v podpoře a výuce o důležitosti demokratické kultury. Je tedy příznačné, že Rada Evropy spolu s Evropskou unií přispěla v roce 2015 prostřednictvím souboru pilotních projektů o výchově k občanství a lidským právům ke vzniku nového balíčku pro odborný rozvoj učitelů a škol. Balíček vznikl ve spolupráci s řadou partnerů z mnoha evropských zemí.

Tato publikace vychází právě včas. Společností a každodenním životem pulzuje mnoho témat, o nichž by mladí lidé v Evropě chtěli vášnivě diskutovat. Tyto příležitosti však školy často promarní, protože dotyčná témata považují za příliš problematická na to, aby se mohla ve škole vyučovat, a příliš obtížná, aby se dala zvládnout na celoškolské úrovni. Mladí lidé tak zůstávají zmatení, rozčilení a popletení a nemají nikoho, kdo by jim pomohl tyto záležitosti pochopit, zapojit se do dialogu a směřoval je k poznání.

Víme, že zařazení kontroverzních témat do učebních plánů otevírá řadu obtížných pedagogických otázek – jak ochránit žáky z různých odlišných prostředí a kultur, kteří mohou být na taková témata citliví, jak předcházet sporům ve třídě či jak vyučovat problematickou látku nestranně a předejít tak nařčením z předpojatosti. Práce s kontroverzními tématy také vyvolává otázky ohledně akademické svobody a toho, jakou roli ve výuce hrají vlastní hodnoty a přesvědčení učitele.

Také si uvědomujeme, že pro ředitele a další členy vedení škol to znamená otázky týkající se řízení školy – například jak učitele podporovat, aby vyučovali o kontroverzních tématech, jak zajistit další příležitosti k dialogu v rámci celé komunity okolo školy, například prostřednictvím demokratických forem školní správy, jak propagovat étos školy jakožto podporující instituce, jak monitorovat celkovou kvalitu výuky a jak se vypořádat se znepokojenými reakcemi rodičů a dalších osob mimo školu.

Tato publikace tak může být ku pomoci na obou úrovních. Vychází z tréninkového balíčku pro učitele – Život s kontroverzí – výuka kontroverzních témat prostřednictvím výuky k demokratickému občanství a lidským právům – a nabízí praktické rady ředitelům a vedení škol, jak aktivně zvládnout a reagovat na kontroverzní témata ve škole i mimo školu.

Spolu s partnery, kteří se na tomto balíčku pro profesní rozvoj podíleli, doufáme, že publikace *Jak zvládnout kontroverze* bude využívána spolu s publikací *Život s kontroverzí* k tomu, aby zlepšila práci s kontroverzními tématy na celoškolské úrovni a posílila výuku kontroverzních témat ve třídách po celé Evropě. Nejenže to bude mladým lidem ku prospěchu, ale také to pomůže efektivnější výchově k demokratickému občanství a lidským právům a přispěje k ochraně a posílení našich demokratických společností.

Ted Huddleston

David Kerr

Citizenship Foundation (Spojené království)

Říjen 2016

Úvod

Je zřejmé, že výuka kontroverzních témat má mnoho důležitých výhod, a že zařazení kontroverzí do výuky je zásadní pro efektivní výchovu mladých lidí k demokratickému občanství a lidským právům v moderní společnosti. (ředitel školy, Černá Hora)

Musíme se vypořádat s komplexními a složitými kontroverzními tématy, která vyvstávají v každodenním kontaktu s žáky i mezi žáky samotnými, a poskytnout tak žákům bezpečné místo, kde mohou prozkoumávat ideje, zpochybňovat názory a osvojit si a rozvinout jazyk a umění kriticky myslet. (ředitel školy, Švédsko)

Kontroverzní témata jsou v Evropě nevyhnutelnou a stále se rozšiřující součástí života, a tedy i života ve škole. Avšak jen málo ředitelům či členům vedení škol v evropských zemích se dostalo nějakého oficiálního výcviku v tom, jak s kontroverzními tématy ve škole nakládat. Programy pro profesní rozvoj budoucích ředitelů se o tom zmiňují jen zřídka, a jen zcela výjimečně – pokud vůbec – se této problematice věnují opakovaně či průběžně.

Publikace *Jak zvládnout kontroverze* je nástrojem k sebereflexi pro ředitele a členy vedení škol a vznikla proto, aby tuto mezeru vyplnila. Pomáhá jim se zamyslet, jakým způsobem se s kontroverzemi pracuje na jejich škole, a nabízí praktické rady, jak se s nimi vypořádat aktivněji a s jasnou strategií.

Hlavním poselstvím však je to, že kontroverze není něco, čeho bychom se měli bát, nýbrž něco, na co by se mělo pohlížet jako na přirozenou součást života ve škole, která – když se s ní dobře zachází – má významný společenský a vzdělávací přínos.

Co myslíme výrazem „kontroverzní témata“?

Pod pojmem „kontroverzní témata“ máme na mysli taková témata, která „vyvolávají silné emoce a názorově rozdělují komunitu a společnost“.¹ Spektrum těchto témat je široké, od lokálních po globální – od minaretů k emisím skleníkových plynů. Také se liší místo od místa. Například sňatky gayů jsou relativně neproblematické v některých evropských zemích, zatímco v jiných vyvolávají velké polemiky. Některá kontroverzní témata mají dlouhou a táhnoucí se historii, jako například „the Troubles“ v Severním Irsku nebo „kurdáská otázka“ v Turecku; zatímco jiná, například kyberšikana či hrozba radikalizace mládeže, se objevila relativně nedávno.

Kde se ve školách objevují kontroverzní témata?

Kontroverzní témata se mohou objevit v souvislosti s jakýmkoliv aspektem školního života. Bude užitečné si tato témata rozdělit do tří širokých oblastí.

- ▶ **Učební plán / kurikulum (curriculum)** – když se kontroverze objeví v souvislosti s nějakým předmětem, kurzem či jinou školní aktivitou (bez ohledu na to, zda jde o samostatný předmět, mezioborový seminář, kroužek nebo jejich libovolnou kombinaci), například v přírodopise/biologii může být takovým tématem výuka evoluční teorie.
- ▶ **Kultura (culture)** – když kontroverze vzniká v souvislosti s nějakým aspektem života ve škole (jejími pravidly, školním řádem, regulacemi, tím, jak se k sobě lidé staví, jak se chovají apod.), například spory ohledně nošení šátků či hidžábů.
- ▶ **Komunita (community)** – když kontroverze ve škole vzniká v souvislosti s nějakou problematikou či událostí mimo školu (například ve vztahu k rodičům, nějaké místní skupině nebo celostátním či mezinárodním událostem), například veřejné polemiky ohledně vládní imigrační politiky, které ovlivňují, jak se k dětem imigrantů chovají spolužáci ve škole.

Přestože jsou tyto tři oblasti – v angličtině mnohdy označované jako „tři C“ (podle počátečních písmen anglických výrazů) výchovy k demokratickému občanství: curriculum, culture, community – jasně odlišené, často se překrývají. Za pozornost tak stojí vliv společenských konfliktů a kontroverzí na to, co se děje ve školách.

---

1. Kerr a Huddleston (2015), s. 8.

Kontroverzní témata v učebním plánu

Učební plán je obvyklým zdrojem kontroverzí ve školách. Některé předměty, například ty zmíněné níže, inklinují ke kontroverzím více než ostatní.

- ▶ **Dějepis/historie** – sporné výklady minulosti
- ▶ **Náboženská výchova** – etické problémy a otázky o smyslu života
- ▶ **Zdravověda / výchova ke zdraví** – záležitosti, které jsou často velmi osobního charakteru
- ▶ **Občanská výchova / základy společenských věd** – vzájemně neslučitelné politické programy a ideologie
- ▶ **Literatura** – etické a sociální problémy a dilemata ve fiktivních situacích
- ▶ **Přírodověda / přírodní vědy (fyzika, chemie, biologie, zeměpis...)** – soupeřící teorie a jejich aplikace

Kontroverze se nedají předvídat a kterýkoliv problém či téma se může stát kontroverzním kdykoliv během výuky takřka kteréhokoliv předmětu či kurzu nebo při kterékoliv školní činnosti.

Proč je problematika kontroverzí v Evropě z pedagogického hlediska stále naléhavější?

I když ve školách docházelo k diskusím a kontroverzím vždy, potíže související s prací s kontroverzními tématy ve škole nabývají na aktuálnosti z mnoha důvodů. Patří mezi ně rychle narůstající míra diverzity ve školách; větší citlivost k otázkám identity; a nástup sociálních médií a rychlé elektronické komunikace.

Prudce narůstající míra diverzity ve školách

Školy v Evropě se nikdy v minulosti nesetkaly s takovou mírou ani rozsahem diverzity, která zahrnuje nejen rozdíly související s kulturou či náboženstvím, nýbrž i se sexuální orientací, zvláštními výukovými potřebami a dalšími formami osobní i skupinové identity.

Zvýšená citlivost k otázkám identity

Následkem všeobecných obav v souvislosti s mediálně známými případy násilností a sociálních nepokojů v některých evropských státech a v kombinaci s lepší informovaností ohledně práv jednotlivce a strachem z prohlubujících se sociálních rozdílů, je v současné době veřejnost mnohem všímavější ke společenským rozdílům. To má samozřejmě za následek to, že se ve školách objevují nové a nečekané formy kontroverzí.

Nástup sociálních médií a rychlé elektronické komunikace

V době masových médií a rychlé elektronické komunikace díky přenosným zařízením jako jsou mobilní telefony nebo notebooky s nepřetržitým připojením k internetu, jsou žáci často vystavováni konfliktům a kontroverzím světa dospělých, a to doma i ve škole. A školy jako takové tomu jednoduše nemohou zabránit.

Jak ke kontroverzi nejlépe přistupovat?

Ke kontroverzi pravděpodobně není nejlepší přistupovat tak, že před ní budeme uhýbat. Je třeba ji přijmout jako přirozenou součást školního prostředí, kterou lze vyřešit debatou a veřejnou diskusí. To je demokratický způsob. Klade debatu a veřejnou diskusi do samého středu života ve škole – ne jako formální cvičení, nýbrž jako základní způsob, jak obecně řešit názorové rozpory a konflikty ve školní komunitě.

Pro žáky to znamená, že pochopí, že rozprava na kontroverzní téma – bez ohledu na to, zda se odehrává ve třídě, na školní radě, v žákovském parlamentu, v rámci skupinových aktivit nebo debatních klubů – má dvojitý účel. Zaprvé je pro žáky příležitostí k diskusi a debatování o jejich názorech a zadruhé je prostředkem výuky – nejen ve smyslu získávání encyklopedických znalostí. Žáci se totiž také naučí, jak se vyrovnat s kontroverzí a s jinakostí ve škole i obecně v životě. Diskuse je projevem a prostředkem výuky k demokratickému občanství.

Jaké má tento přístup ke kontroverzím výhody?

Někoho by mohla představa, že se s kontroverzemi otevřeně smíříme, znepokojoval. Omezovat nebo bagatelizovat jinakost se může jevit jako jednodušší a bezpečnější možnost. Je to však cesta, kterou je stále obtížnější

udržet a ospravedlnit. Po celé Evropě si mladí lidé mnohem lépe než kdykoliv dříve uvědomují, co se děje ve světě, a stále hlasitěji volají po právu se vyjádřit ke své budoucnosti. Spolu s v podstatě neomezenou dostupností sociálních sítí už školy nejsou schopné kontroverze potlačovat nebo předstírat, že neexistují nebo že se odehrávají mimo školy a škol se netýkají.

Hlavním argumentem však není to, že se už ve školách nelze dál snažit se kontroverzím vyhýbat, ale to, že i kdyby to bylo možné, nebylo by to žádoucí. Ignoroval by se tím totiž veškerý přínos – sociální i vzdělávací –, který plyne z toho, když se kontroverze berou vážně a otevřeně kdykoliv, když se ve školním prostředí objeví. Mezi tyto přínosy patří zlepšení výuky a plnění učebního plánu; bezpečnější a férovější škola, v níž je více respektu; a spravedlivější, přístupnější a demokratičtější společnost.

Zlepšení výuky a plnění učebního plánu

Kontroverze jsou součástí několika školních předmětů již dnes. Příkladem je dějepis, z něhož by se při absenci různých výkladů minulých událostí stala pouhá propaganda. Povzbuzovat žáky k tomu, aby kontroverze objevující se v různých předmětech prozkoumávali a diskutovali o nich, jim pomáhá si rozšířit a prohloubit znalosti. Také jim to umožňuje si vytvořit a rozvíjet své schopnosti související s kritickým myšlením. Mezi ně patří například schopnost rozpoznat předpojatost; posoudit důkazy a argumenty; hledat alternativní interpretace a stanoviska; rozumně zacházet s internetovými a dalšími mediálními zdroji a obsahem. A konečně: kontroverzní témata z učení dělají něco skutečného a důležitého. Mohou suché a nudné předměty oživit a žáky přimět k tomu, aby se to, co se učí ve škole, pokusili využít ve světě a životě mimo školu.

Bezpečnější a férovější škola, v níž je více respektu

Pobízením žáků, aby o kontroverzích hovořili, kdykoliv se některá ve škole objeví, může přispět ke zmírnění napětí, které tato témata obvykle provází, a zabránit tomu, aby přerostly v něco vážnějšího. Diskuse také pomáhá řešit a tlumit už existující problémy ve škole – například šikanu, homofobii, diskriminaci či projevy nenávisti. Dodává žákům odvalu poslouchat a respektovat jeden druhého, takže vzájemné neshody nebo neshody s ostatními ve škole budou spíše řešit diskusí o hodnotách a nikoliv agresí.

Spravedlivější, přístupnější a demokratičtější společnost

Když se žáci budou zabývat kontroverzními tématy, osvojí si občanské povědomí, hodnoty a dovednosti, díky nimž se z nich stanou informovaní, aktivní a odpovědní občané. Někdy se hovoří o „kompetencích pro demokratickou kulturu“.² Žáci se naučí, jak bránit svá demokratická práva a práva ostatních, vykonávat své povinnosti a bojovat proti diskriminaci – a tak položit základy spravedlivější a rovnoprávnější společnosti s větší mírou participace občanů.

Jaké má tento přístup důsledky pro řízení školy?

V současnosti ve školách v Evropě převažuje přístup, který na kontroverze reaguje ad hoc. Kontroverze se posuzují podle své závažnosti, jakmile se objeví. Jen zřídka se mezi kontroverzními tématy či mezi kontroverzními tématy v učebním plánu a těmi, která vycházejí ze školního prostředí nebo v souvislosti s nějakými událostmi mimo školu, hledá nějaká spojitost. I když se rozpravy a diskuse snad považují za důležitou součást akademické výuky, jejich potenciál pro řešení problémů ve škole se často ignoruje. Jen zřídka se uvažuje o myšlence vytvořit vazby mezi diskusí ve třídě a na dalších debatních fórech ve školách, jako jsou například studentské rady, žákovské parlamenty apod.

I když tento přístup mohl být v minulosti přijatelný, současná situace v Evropě napovídá, že práce s kontroverzními tématy ve školách už dál nemůže být dílem náhody. Je potřeba postupovat mnohem aktivněji. Co to znamená v praxi, to se liší školu od školy, stát od státu.

Kdekoliv, kde k tomu dochází, však bude nutné vyvinout specifické strategie: vytvořit ve škole kulturu podpory; propojit učební plán, kulturu a komunitu okolo školy; zapojit všechny zaměstnance – učitele i ostatní personál; řídit rizika; a jasně vymezit, kam až zasahuje odpovědnost vedení.

---

2. www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf

Vytvořit ve škole kulturu podpory

Školní kultura, která pobízí k diskusi o kontroverzních tématech, je taková, jenž oslavuje rozmanitost názorů a v níž kdokoliv – učitel, žák nebo rodič – cítí, že může o svých názorech hovořit beze strachu. Je to taková kultura, v níž se sociální i výchovná hodnota takové diskuse všeobecně uznává a přijímá. Vytvoření takové kultury znamená podporovat ve škole smysl pro sounáležitost a odpovědnost tím, že se bude klást důraz na inkluzi, genderovou rovnost, demokracii, participaci žáků, spokojenost a související principy. To také znamená identifikovat a maximálně omezit faktory, které by tyto hodnoty podkopávaly. Takovým faktorem může být například snaha marginalizovat jednotlivce nebo menšiny.

Propojit učební plán, kulturu a komunitu okolo školy

Vypořádat se s kontroverzí neznamena jen odučit si určité „horké brambory“ v učebním plánu – kontroverze mohou souviset s libovolným aspektem školního světa. Také je potřeba si uvědomit, že kontroverze často přesahují do různých aspektů školního prostředí – učební plán, školní kulturu a napojení školy na místní komunitu (tedy zmíněné tzv. tři „C“ výchovy k demokratickému občanství, z angl. curriculum, culture, community – pozn. překladatele). To bude nutné vzít v úvahu při rozhodování, jak řešit konkrétní kontroverzní téma.

Zapojit všechny zaměstnance – učitele i ostatní personál

Z toho plyne, že může-li se kontroverze týkat jakéhokoliv aspektu školního prostředí, může se také týkat kteréhokoliv zaměstnance – učitele i neučitele. To, jak se škola vypořádává s kontroverzními tématy, je tedy věcí všech zaměstnanců, a všichni mohou hrát nějakou roli – například tím, že budou ve své výuce reflektovat diverzitu, nebo přispějí k otevřenějšímu klimatu plnému porozumění a podpory.

Řídit rizika

Aktivní přístup také znamená předvídat, co by se mohlo pokazit, a být připraven reagovat. K tomu patří rovněž odhad rizika. Strategický přístup ke kontroverzi bude od školy pravděpodobně žádat, aby měla připravený soubor základních procedur, aby mohla rychle reagovat v případě, že vznikne problém – například když nějaká kontroverze mimo školu ovlivní chování žáka nebo morálku ve škole, když se objeví stížnosti od znepokojených rodičů nebo nepříznivé zpravodajství v médiích.

Jasně vymezit, kam zasahuje odpovědnost vedení

Nakládání s kontroverzními tématy by si zasloužilo stát se samostatnou oblastí řízení školy. To bude vyžadovat přinejmenším vyhrazení nějakého času a prostředků pro řízení, a s největší pravděpodobností bude také nutné někoho pověřit, aby oficiální přístup školy zformuloval – i když není nutné ho mít v písemné podobě. Lze předpokládat, že jakožto samostatná oblast řízení zaujme své místo mezi ostatními v rámci hodnocení a plánu rozvoje školy.

Jaká je úloha vedení školy?

Úlohou vedení školy v souvislosti s jakoukoliv oblastí školní politiky je vytvořit sdílenou představu, čeho se má dosáhnout, a určit, s čím je potřeba se vypořádat, aby se tato vize naplnila. Ve vztahu ke kontroverzním tématům je dobré začít tím, že si sepišete vizi.

V ní zformulujete základní principy, které tvoří danou oblast. Úvahy, co by mělo a nemělo být v takovém prohlášení, vám pomohou vybrousit názory, a to i když to, co vás napadne, nikam nezapíšete. Níže je několik návrhů k procesu formulování vize:

Vize: některé možné principy

- ▶ Kontroverze by se neměly považovat za problém, nýbrž za přirozenou součást života v demokracii.
- ▶ Kontroverzním tématům by se nemělo vyhýbat, ale otevřeně o nich hovořit, kdykoliv to je možné.
- ▶ Diskuse o kontroverzních tématech jsou nezbytnou součástí demokratické výchovy.
- ▶ Kontroverzní témata mohou vzniknout kdykoliv a kdekoliv ve škole.
- ▶ Kontroverzní témata se týkají všech zaměstnanců školy, nikoliv jen některých.

Mít vyjasněnou představu o tom, jakou roli hrají kontroverze a kontroverzní témata v prostředí školy, je pro zformulování postupu v této oblasti nezbytné. Tato vize představuje spolehlivý základ, na němž lze vystavět strategii a učinit konkrétní návrhy. Pomáhá ředitelům škol zejména identifikovat problémy, jimž je potřeba se věnovat.

Pro vytvoření postupů týkajících se kontroverzních témat jsme identifikovali devět klíčových oblastí, s nimiž je potřeba se vypořádat. Každá z nich má potenciál tím či oním způsobem ovlivnit, jak se ve škole zachází s kontroverzí. Jak relativně důležité jsou, se pravděpodobně bude lišit školu od školy, a to jak ve smyslu situace v terénu, tak i toho, jak vnímá úkol zvládat kontroverzní témata samo vedení školy.

Jestliže například učitelský sbor nemá dost sebevědomí, aby kontroverzní témata otvíral při hodinách, potom může být výuka důležitou oblastí, na kterou je třeba se zaměřit. Jestliže studenti nedokáží pochopit, o čem se vlastně diskutuje, pak je asi třeba se zaměřit na to, do jaké míry jsou žáci schopní se ve škole projevit. A pokud diskuse upadá kvůli netoleranci a předsudkům, pak bude asi nutné se zaměřit na školní kulturu.

Jednou z oblastí, která bude s největší pravděpodobností důležitá vždy, je rozvoj a školení učitelů. Nejde totiž jen o jeden z problémů, jimiž je potřeba se zabývat, právě skrze učitelský sbor se totiž lze zaměřit na ostatní problémy

Strategický přístup ke zvládnutí kontroverzí: devět klíčových oblastí

- ▶ Vedení školy
- ▶ Školní kultura a étos
- ▶ Výuka a studium
- ▶ Učební plán
- ▶ Názory žáků
- ▶ Rady a podpora
- ▶ Zapojení rodičů
- ▶ Řízení rizik
- ▶ Rozvoj a školení personálu

Jakým způsobem napomáhá brožura *Jak zvládnout kontroverze formulování školní politiky*?

Publikace *Jak zvládnout kontroverze* podporuje formulování školní politiky tím, že identifikuje a vysvětluje celou škálu možností, které mohou ředitelé a členové vedení škol v souvislosti se zvládáním kontroverzních témat ve školách využít. Může sloužit jako zkušební platforma, která vám pomůže přemýšlet nad vašimi předpoklady a vyzkoušet si své nápady. Také může fungovat jako kontrolní seznam, na němž snadno uvidíte, čemu je potřeba se věnovat na vaší škole při zavádění změn a nastolování příznivé atmosféry v souvislosti s kontroverzními tématy.

Jak tuto pomůcku použít?

Komu je určena?

Jedná se o pomůcku pro ředitele a vedení škol v celé Evropě.

K čemu je?

Jde o pomůcku k zamyšlení, určenou k tomu, aby vám pomohla se zamyslet nad tím, jak se ve vaší škole zachází s kontroverzemi a kontroverzními tématy, a jak či kde by bylo možné situaci dále vylepšit.

Jak je členěná?

Pomůcka je rozdělena na devět částí. V každé z nich se pojednává o jiném aspektu školního prostředí, jež může mít vliv na to, jak se na vaší škole pracuje s kontroverzemi a kontroverzními tématy.

Každá část obsahuje popis dané oblasti, vysvětlení, jakou má daná oblast v souvislosti se zvládnutím kontroverzních témat roli, případovou studii z nějaké evropské školy a praktické rady, jež můžete ve své škole uplatnit.

Také obsahuje několik krátkých podnětných otázek, které vám pomohou se zamyslet nad vašimi vlastními nápady a nad situací ve vaší škole. Hlavně však – s ohledem na účel této pomůcky – slouží otázky k tomu, aby vám pomohly si rozvrhnout, jaké vůbec máte možnosti.

Jak ji využijete?

Tuto pomůcku můžete využít několika různými způsoby. Mimo jiné vám pomůže:

- ▶ seznámit se s hlavními problémy a názory v této oblasti;
- ▶ vyhodnotit současnou situaci na vaší škole;
- ▶ vytvořit si plán dalšího rozvoje;
- ▶ určit směr dalšího profesního rozvoje.

Přečtení úvodu a první části věnované vedení školy – a případně zamyšlení nad podnětnými otázkami – by mohlo dostačovat k tomu, abyste se seznámili se základními problémy. Pro hlubší vhled do problematiky byste měli pokračovat s dalšími částmi a postupně přemýšlet nad dalšími otázkami.

Budete-li příručku spolu s ředitelským týmem používat jako pomůcku k formálnímu posouzení a plánování dalšího rozvoje školy, je možné, že jeho členové budou chtít na podnětné otázky nejprve odpovědět sami, a teprve potom o nich diskutovat s ostatními.

V Příloze 1 najdete krátký seznam praktických úkonů, který mohou ředitelé se svými týmy využít při plánování strategie pro práci s kontroverzemi a výuku kontroverzních témat. Každý z těchto úkonů je odvozený z jedné z devíti částí v této pomůcce a shrnuje probírané problémy a otázky. Lze ho využít jako další vodítko při promýšlení a jako pomoc při plánování.

Abyste lépe porozuměli teoretickému pozadí této pomůcky, můžete si přečíst rámcovou studii v Příloze 2. Tuto studii lze také využít jako prvotní podnět pro upozornění na problematiku kontroverzí.

Jak pomůcka vznikala?

Tato pomůcka vznikla v rámci programu pilotních projektů „Lidská práva a aktivní demokracie“ spoluorganizovaného Radou Evropy a Evropskou komisí. Byla vytvořena a testována zástupci evropských zemí zapojených v pilotním projektu.

Tato pomůcka vychází z brožury Život s kontroverzemi, tréninkového balíčku pro odborný rozvoj učitelů, vyvinutého v první etapě tohoto projektu.³ Inspiraci i zaměření čerpá z Charty Rady Evropy o výchově k demokratickému občanství a lidským právům⁴ a z Deklarace o podpoře občanství a společných hodnot svobody, tolerance a antidiskriminace prostřednictvím vzdělávání (Pařížská deklarace)⁵. Je vyjádřením základních hodnot Rady Evropy – demokracie, lidských práv a právního státu – a její činnosti na podporu kompetencí k demokratické kultuře.⁶

3. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

4. www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education.

5. <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ac875>.

6. www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf.

Kapitola 1

Vedení školy

Zapojení a přesvědčení ředitelů škol a jejich zástupců je hlavním faktorem, který určuje, jak se škola staví ke kontroverzním tématům: zda se těmto tématům jen občas věnuje nějaký prostor v jednotlivých předmětech, nebo se na ně pohlíží jako na součást širší výukové strategie školy. A právě to záleží především na řediteli a vedení školy.

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad úlohou ředitelů a vedení škol při přípravě strategie, jak pracovat s kontroverzními tématy.

Jak začnete s přípravou strategie?

Prvním krokem při tvorbě strategie je zvýšit povědomí o kontroverzních tématech přímo ve škole – vysvětlit, co to jsou kontroverzní témata, za jakých okolností se objevují, proč jsou důležitá a jak se s nimi vypořádat. To znamená, že se kontroverzní témata musí stát součástí školní agendy. Toho se však nedosáhne cestou příkazů a nařízení. Nejlepší je, když se učitelům a dalším lidem ve škole poskytne příležitost otevřeně promluvit o tom, zda a co z učiva je jakýmkoliv způsobem znepokojuje.

To v první řadě znamená, že záležitost otevřete s učiteli, na poradě celého sboru nebo v rámci jednotlivých týmů. Učitele lze přivést k tomu, aby vybrali témata, ze kterých mají největší obavy, o těchto obavách hovořili a vysvětlili, jak se s nimi v praxi vypořádávají. Když se o věci začne mluvit a pojmenují se hlavní obavy, lze následně učitele přesvědčit k tomu, aby na dobrovolné bázi zkusili jít na věc jinak – například aby vyzkoušeli jiné výukové techniky či metody, aby začali spolupracovat s kolegy, kteří vyučují jiné předměty nebo koordinovali výuku mezi jednotlivými předměty či během školního roku.

Jakmile se tento proces nastartuje, bude možné do něho zapojit i další účastníky, například žáky a rodiče. Ty lze motivovat k tomu, aby určili témata, která považují za kontroverzní a podělili se o své náměty, jak s nimi ve škole pracovat. Tyto zkušenosti lze potom zúročit a celý proces vylepšit.

Tyto procesy, byť jen neformální, vyžadují čas a prostředky – zejména tehdy, je-li potřeba, aby učitelé prošli nějakým tréninkem či odbornou přípravou. V rámci přípravy strategie je tedy hned na začátku potřeba vyhradit potřebné množství času a prostředků. I to je jeden z důvodů, proč je asi nejlepší tento proces zařadit do plánovacího a rozvojového cyklu vaší školy – i když toto řešení není zcela nutné.

” Kde by bylo nejlepší – v kontextu vaší školy – začít upozorňovat na problematiku kontroverzních témat? A proč právě tam?

Co musíte vědět před tím, než začnete?

Než začnete, je důležité mít jasnou představu o tom, jak se s kontroverzními tématy ve vaší škole pracuje v současnosti.

To znamená především posoudit schopnosti a postoje vašeho učitelského sboru – například míru sebedůvěry jednotlivých učitelů a to, nakolik jsou schopní zvládat názorové rozpory. Výuka ve třídě je však jen jednou stranou mince. Umět se vypořádat s kontroverzí je v zájmu celé školy. Co se odehrává ve třídě se úzce pojí s tím, co se odehrává ve škole jako celku, ale i ve společnosti mimo školu – a to v pozitivním i v negativním smyslu.

Diskuse ve třídě se například může vyhrotit a způsobit konflikt, který může následně vytvořit další konflikty nebo může ke škole přilákat pozornost zvenčí. Když mají jednotlivé skupiny aktérů mezi sebou dobré vztahy i mimo třídu, usnadňuje to také diskusi v hodinách. Při vyhodnocování současné situace kontroverzních témat ve vaší škole pak budete muset také uvážit celou řadu faktorů uvnitř i vně školy.

Co musíte vědět o svém učitelském sboru?

Co všechno musíte vědět o svém učitelském sboru, lze v podstatě shrnout do tří bodů: postoj učitelů k výuce kontroverzních témat; jejich zkušenosti s touto výukou; a to, jaké metody v současné době využívají. Tyto informace můžete získat neformální cestou, když budete zpočátku zjišťovat jejich povědomí o kontroverzních tématech, nebo – dáváte-li přednost formálním postupům – prostřednictvím odpovědí na několik otázek. Zejména je důležité zjistit, zda někdo z členů učitelského sboru například podléhá nějakým předsudkům a zda by tyto předsudky mohl přenášet na své žáky.

Učitelské schopnosti a postoje: několik příkladů, na co se ptát

- ▶ Jak je učitelský sbor obeznámen s pojmem „kontroverzní témata“ a jeho definicí?
- ▶ Která témata učitelský sbor aktuálně považuje za kontroverzní?
- ▶ Jak dobře učitelský sbor chápe důvody pro výuku kontroverzních témat?
- ▶ Nakolik si členové učitelského sboru vzájemně důvěřují, pokud jde o práci s kontroverzními tématy ve třídě?
- ▶ Jak učitelský sbor chápe svou roli ve vztahu ke vzájemně si odporujícím názorům a postojům?
- ▶ Jaké výukové metody a přístupy učitelé v současné době využívají?
- ▶ Jak je tento přístup konzistentní v rámci celé školy?
- ▶ Mohou se podělit o příklad něčeho, co se v praxi osvědčilo?
- ▶ Mohou se podělit o příklady nějakých partnerství a odborné spolupráce?
- ▶ Absolvovali členové učitelského sboru v poslední době v souvislosti s výukou kontroverzních témat nějaké odborné školení? Pokud ano, jaké?

” Jak byste neoficiálně zhodnotili možnosti a schopnosti učitelského sboru ve vaší škole, pokud jde o výuku kontroverzních témat? Jaké jsou podle vás hlavní oblasti, na které je potřeba se zaměřit a které je potřeba rozvíjet?

Jaké další faktory musíte vzít v úvahu?

Je poněkud obtížnější určit všechny faktory, které v širším kontextu ovlivňují to, jak se nakládá s kontroverzními tématy. Jednak proto, že se liší škola od školy, jednat proto, že je obtížné je přesně vymezit.

Zeptat se učitelského sboru na názory je důležité; avšak pro úplnější a hlubší porozumění si možná budete chtít vyslechnout i neučitelský personál, stejně jako žáky a jejich rodiče.

Školní faktory v širším kontextu: několik příkladů, na co se ptát

- ▶ Přijala již škola nějakou „politiku“ ke kontroverzním tématům, ať už oficiální či neoficiální?
- ▶ Týkají se kontroverzních témat nějaké další jiné školní postupy nebo metodiky?
- ▶ Zmiňují se kontroverzní témata ve školních prohlášeních, v mottu školy či na internetových stránkách? Například v rámci toho, co škola deklaruje za své hlavní cíle a záměry, jaký prosazuje étos a jaké zastává hodnoty?
- ▶ Nakolik současný étos a školní kultura napomáhá práci s kontroverzními tématy?
- ▶ Hrají názory žáků nějakou roli v řízení školy a v rozhodnutích, která vedení činí?
- ▶ Nakolik mají žáci pocit, že mohou ve škole mluvit otevřeně a neskrývat, v čem jsou odlišní?
- ▶ Jaké panují ve škole a v okolní komunitě vztahy mezi různými skupinami?
- ▶ Jaká témata byla v poslední době kontroverzní ve škole, ale i na místní, regionální, celonárodní i mezinárodní či evropské úrovni?
- ▶ Zavdala přítomnost kontroverzních témat ve výuce v poslední době příčinu k jakýmkoliv obavám o blaho žáků, učitelů či rodičů?

- ▶ Obávají se v této souvislosti něčeho rodiče? Pokud ano, čeho?
- ▶ Obávají se v této souvislosti něčeho obecní organizace? Pokud ano, čeho?
- ▶ Přinesla výuka kontroverzních témat škole někdy negativní publicitu?

” Co považujete za nejdůležitější faktory, které mají – v pozitivním i v negativním smyslu – vliv na výuku kontroverzních témat ve vaší škole?

Jaké schopnosti a kompetence jsou u ředitelů a vedení škol potřeba, aby se situace v této oblasti změnila?

Kontroverze se mohou týkat nehlubších lidských přesvědčení a hodnot. Jejich zpochybnění pak může dotýcný pocítovat jako útok na svou osobní identitu nebo na skupinu, s níž se identifikuje. Těchto pocitů není ušetřen nikdo ve škole – ani ředitelé a vedení školy. Změnit něco v této oblasti tudíž vyžaduje určité specifické schopnosti a kompetence.

Některé klíčové ředitelské schopnosti a kompetence

- ▶ Ochota se zamyslet nad vlastními kulturními předpoklady a předsudky – jak ovlivňují provádění změn v různých prostředích
- ▶ Ohleduplnost k odlišnostem – porozumění a respekt k hodnotám a přesvědčením ostatních
- ▶ Participativní vedení – vyslechnout si a brát vážně alternativní názory, vytvořit tým spolupracovníků a přenechat jim část pravomocí
- ▶ Schopnost překonat odpor bez výhrůžek – připravit lidi na změnu, a přitom pamatovat na jejich vlastní historii a kulturu
- ▶ Schopnost reagovat na kontroverzi uměřeně – vědět, kdy a kde nezasahovat a jak zareagovat dostatečně rychle, aby se předešlo krizi
- ▶ Schopnost vést příkladem – hovořit přístupným jazykem, brát ohled na kulturní odlišnosti, a přitom zůstat věrný svým vlastním hodnotám
- ▶ Znat komunitu okolo školy – které hodnoty a přesvědčení se v ní objevují, jaké zde působí různé zájmové skupiny a nejdůležitější osobnosti

” Co byste s ohledem na ředitelské schopnosti a kompetence potřebné k prosazení změny v přístupu ke kontroverzním tématům označili za své největší přednosti a naopak slabiny?

Případová studie: Integrovaná střední škola New-Bridge, Severní Irsko, Spojené království

Integrovaná střední škola New-Bridge je smíšená škola pro žáky od 11 do 18 let, která sídlí v Severním Irsku. Žáci školy pocházejí z různých katolických a protestantských tradic i z etnických menšin. Na potřebu vytvořit školní strategii pro přístup ke kontroverzním tématům upozornil problém, který se objevil v kabinetě anglického jazyka.

V hodinách angličtiny se četl román *The Bog Child*, což se nelíbilo některým rodičům a místní politické reprezentaci. Pochybovali, zda je knížka jako školní četba vhodná. Román se odehrává na pozadí „the Troubles“ (konfliktu v Severním Irsku) a protestních hladovek irských republikánů v Severním Irsku v 80. letech. Část rodičů a místních politiků se domnívala, že žáci budou mít protichůdné názory na to, o čem se v knize píše, což vyvolá ve třídě i v celé škole velké napětí – pokud se to nepodaří včas zastavit.

Ředitel školy vnímal fakt, že se s žáky budou probírat kontroverzní témata, jako důležitou součást jejich výchovy k respektu vůči různosti a inkluzi ve škole. To, že žáci dostanou příležitost diskutovat o kontroverzních problémech v atmosféře podpory a pochopení, jim umožní lépe porozumět pohledu svému i názorům jiných. Také si zlepší své komunikační schopnosti a naučí se zdvořilému nesouhlasu.

Vedení školy v čele s ředitelem proto ve výročním hodnocení školy a při plánování dalšího rozvoje identifikovalo kontroverzní témata jako příležitost pro rozvoj celé školy, což bylo v souladu s rozsáhlejším úsilím o podporu diverzity a inkluze.

V první fázi bylo nutné sesbírat informace. To znamenalo schůzky s vedoucími oddělení angličtiny, historie, občanské a náboženské výchovy. Později se přidaly konzultace s dalšími učiteli i žáky pro zjištění jejich postojů k výuce kontroverzních témat. Ve stejné době proběhla také kontrola výuky všech předmětů a prohlášení o cílech a základních hodnotách školy prošlo revizí s tím, nakolik se vztahuje k tomu, jak škola zachází s kontroverzními tématy. V rámci vnitřního hodnocení škola odhalila efektivní výukové metody a řadu příležitostí ve všech předmětech, v jejichž rámci se mělo o kontroverzních tématech vyučovat. To však také jasně ukázalo na nízkou míru porozumění tomu, jak se nějaké téma stane kontroverzním, a na nedostatečnou konzistenci v přístupech k výuce. Školní postupy se o kontroverzních tématech vůbec nezmiňovaly a některým učitelům bylo nepříjemné se určitým tématům věnovat nebo neměli dostatek sebedůvěry či schopností k takové výuce.

Na základě tohoto posudku ředitel a vedení školy určili tři hlavní oblasti rozvoje:

- ▶ Srozumitelnost výukových postupů, učitelských rolí a odpovědností
- ▶ Konzistentní přístup napříč různými předměty
- ▶ Odborný rozvoj a školení

Na základě již existující praxe navrhli řadu iniciativ, které se na tyto tři oblasti zaměřovaly. Patřil mezi ně:

- ▶ Přezkum a revize školních postupů spojených s kontroverzními tématy, například pastorační péče
- ▶ Spolupráce s vedoucími jednotlivých oddělení a ostatními učiteli na společném celoškolském postupu k výuce kontroverzních témat – například vytvořením otevřené a povzbudivé atmosféry
- ▶ Vytvoření školního manuálu pro výuku kontroverzních témat určeného učitelům, žákům, rodičům i vedení školy
- ▶ Vytvoření učitelských výukových materiálů, například kartiček se stručným návodem, jak reagovat a vypořádat se s konkrétními problémy
- ▶ Spolupráci mezi jednotlivými předměty, například propojení dějepisu, angličtiny, informačních a komunikačních technologií a výtvarné výchovy do společného projektu o „the Troubles“
- ▶ Vytvoření příležitosti k odbornému rozvoji, například prostřednictvím tréninkových dní a učitelských porad.⁷

Kde začít?

Zajímáte-li se rozvoj svých vlastních odborných kompetencí v souvislosti se zvládnutím kontroverzních témat, je dobré začít tím, že se zamyslíte nad vlastními hodnotami a přesvědčeními a jejich vlivem na to, jak podporujete a propagujete tuto oblast ve své škole. Na chvíli se zkuste na sebe podívat z odstupu. Všimněte si jakýchkoliv předsudků, které můžete mít o lidech kvůli jejich pohlaví, víře, etnickému původu, sexuální orientaci či dalším formám identity. Nebo čehokoliv, k čemu máte obzvlášť silný postoj. Poctivě posouzení vlastních přesvědčení a hodnot je prvním krokem k efektivnějšímu řízení v této oblasti.⁸

7. http://ccea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/NewBridge_CaseStudy.pdf.

8. Viz aktivita 1.5 „Kontrola zátěže“ v tréninkovém balíčku.

Kapitola 2

Éthos školy a školní kultura

Školní kultura hraje významnou úlohu v tom, jak se s kontroverzními tématy ve školách pracuje. Diskutovat o kontroverzních tématech může být nepříjemným a obtížným zážitkem pro učitele i pro žáky; a pro rodiče může být důvodem k obavám. Vytvořit prostředí, v němž se diskuse o kontroverzních tématech aktivně podporuje, je proto v této oblasti klíčové pro posílení praxe.

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad úlohou školní kultury při vytváření strategie pro práci s kontroverzními tématy.

Jaký druh školní kultury je k tomu vhodný?

Školní kultura, která bude podporovat a pobízet k diskusím o kontroverzních tématech, je:

- ▶ bezpečná – každý se může vyjádřit bez toho, aby se mu někdo vysmíval nebo hrozil pronásledováním či šikanou;
- ▶ srdečná – každý je brán jako jedinec a cítí se součástí školní komunity,
- ▶ otevřená – každý si může vytvořit vlastní názor, zkoušet nové ideje a o věcech diskutovat,
- ▶ - přístupná všem – každý, včetně hendikepovaných žáků a žáků odlišného původu, se může účastnit všech školních aktivit, a když bude potřebovat, dostane se mu adekvátní pomoci;
- ▶ demokratická – každý může vyjádřit svůj názor k rozhodování školy a je podporován k účasti na řešení problémů školy;
- ▶ založená na právech – práva každého jsou respektována: práva jako svoboda projevu, přesvědčení a vyznání, rovnost, soukromí a právo na dobré zacházení.

Případová studie: základní škola Löwenzahn, Německo

Základní škola Löwenzahn v berlínské čtvrti Neukölln se nachází v místě, kde žije mnoho rodin přistěhovalců převážně tureckého a arabského původu. Mezi žáky zde bylo mnoho násilných konfliktů, které se týkaly i členů místní komunity. Školní hřiště bylo otevřené, a každý se tam mohl zvenčí snadno dostat. Mezi učiteli také docházelo ke konfliktům, zejména kvůli tomu, jaké výukové metody považovali pro tyto žáky za nejvhodnější.

Vedení školy se sešlo se zástupci nadace Amadeu Antonio, aby prodiskutovalo, jak situaci řešit. Nadace Amadeu Antonio se věnuje podpoře demokratické kultury prostřednictvím obrany práv menšin. Nakonec se vedení školy rozhodlo udělat něco s dětskými právy a školním řádem a do rozhodovacího procesu o školním řádu začlenilo právo žáků na účast a svobodu názoru.

Nadace uspořádala sérii workshopů s různými účastníky, včetně rodičů a členů komunity. Workshopy byly zaměřené na to, jak zavést ještě demokratičtější přístup k tvorbě pravidel, včetně většího zapojení samotných žáků. Byly mezi nimi i kurzy pro žáky všech pátých tříd. Každá skupina přišla v procesu demokratické diskuse s několika návrhy – hlasování se používalo jen jako krajní řešení.

Návrhy, které přišly touto cestou, se předkládaly dalším skupinám. Zástupci žáků o nich diskutovali ve svých třídách a – kde to bylo nutné – navrhovali změny. V závěrečné fázi musela pravidla projít u vedení školy.

Výstupem těchto workshopů bylo více než 40 pravidel. Učitelský sbor stejně jako žáci tento přístup přivítali a uvádějí, že přispěl ke zlepšení vztahů a rozvoji otevřenější a přístupnější školní kultury.⁹

9. Frank and Huddleston (2009), s. 34-5.

» Nakolik podle vašeho názoru školní kultura ve vaší škole napomáhá diskusi o kontroverzních tématech, a to jak těch, která jsou součástí učebního plánu, tak i těch, která vzešla z prostředí školy?

Existují nějaké kontroverzní oblasti, u nichž převládající kultura ve vaší škole odrazuje od diskusí – a to žáky i učitele? Pokud ano, o která jde témata a proč?

Jak zjistíte současný stav školní kultury ve vaší škole?

Školní kultura sestává z hodnot, názorů a přístupu a způsobů jednání, které jsou pro školu charakteristické. I když není vždy snadné je určit přesně, jsou různé způsoby, jak o situaci ve vaší škole získat obecný přehled. S učitelským sborem to můžete probrat při počátečním představení problematiky kontroverzních témat, a to ať už neformálně nebo – dáváte-li přednost formálnímu přístupu – prostřednictvím krátkého dotazníku.

Abyste neměli jen jednostranný obraz, je také důležité znát náhled žáků a rodičů. Průzkumy týkající se postojů žáků, stejně jako úroveň školního étosu, jsou snadno k dispozici. Pokud však nemáte v úmyslu se pouštět do celkového posouzení školní kultury ve vaší škole, bude pravděpodobně jednodušší se zaměřit na ty oblasti, které se přímo týkají problematiky kontroverzních témat. (I z toho však může nakonec vzejít celkové posouzení.) To znamená vybrat si několik málo otázek, které budou relevantní vzhledem ke všem účastníkům a shromáždit odpovědi – ať neformálně na malém reprezentativním vzorku nebo písemně od širší skupiny respondentů.

Školní kultura: možné otázky pro posouzení situace

V této škole:

- ▶ Jak se k vám ostatní chovají?
- ▶ Cítíte se bezpečně?
- ▶ Víte, na koho se obrátit, máte-li nějaký problém?
- ▶ Jaké máte možnosti vyjádřit svůj názor?
- ▶ Myslíte si, že vám ostatní naslouchají?
- ▶ Jak často máte příležitost o svých názorech diskutovat s ostatními?
- ▶ Nakolik se můžete vyjádřit ke školnímu řádu/pravidlům a rozhodnutím školy?
- ▶ Jak se podle vašeho názoru snáší žáci z různých prostředí?
- ▶ Je škola vlídná k lidem s tělesným postižením, s odlišným genderem či s jinou sexuální orientací nebo k těm, kteří pocházejí z různých etnických či náboženských skupin?

Které hodnoty je legitimní ve škole propagovat?

I když všeobecně vzato se od školy požaduje, aby zachovávala neutralitu, pokud jde o hodnoty zúčastněných osob, existují situace, kdy to není dost dobře možné. Čas od času je potřeba se rozhodnout, co je a co není přijatelné – ve smyslu svobody slova, norem chování, školních uniforem apod. Přirozeně vyvstává otázka: které hodnoty je v takových situacích legitimní propagovat?

V evropských zemích odpověď zní: demokratické hodnoty a lidská práva. Demokracie a lidská práva se totiž nepovažují za individuální hodnotu či hodnotu nějaké uzavřené skupiny, nýbrž za hodnoty univerzální celému lidstvu. Jsou podporovány Chartou Rady Evropy o výchově k demokratickému občanství a lidským právům¹⁰, k níž se všechny státy Rady Evropy připojily, a Pařížskou deklarací¹¹ podepsanou evropskými ministry školství. Zachovávat tyto hodnoty není vždycky jednoduché, protože v praxi se někdy dostávají do konfliktu. Rozhodnutím školy však dodávají na legitimitě, které by se jim jinak dostávat nemuselo.

10. www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education.

11. http://ec.europa.eu/education/news/2015/documents/citizenship-education-declaration_en.pdf.

Mezi hodnoty související s demokracií a lidskými právy patří:

- ▶ rovnost
- ▶ spravedlnost a čestnost
- ▶ důstojnost
- ▶ úcta
- ▶ nediskriminace
- ▶ nenásilí
- ▶ svoboda projevu
- ▶ participace

” Do jaké míry si myslíte, že se školní kultura ve vaší škole opírá o hodnoty demokracie a lidských práv?

Zmiňují se dokumenty týkající se politiky vaší školy explicitně o demokracii a lidských právech? Pokud ano, v jakém smyslu či kontextu?

Proč je důležité, aby v těchto hodnotách bylo jasno a hovořilo se o nich?

Je-li v otázce těchto hodnot jasno, získávají učitelé konkrétní měřítko pro posouzení, co je a co není ve třídě přípustné, což jim umožní přistupovat ke kontroverzním tématům s větším sebevědomím. Žáci zároveň získávají vodítko pro své vlastní jednání a vztah k ostatním žákům a osobám. Promlouvat o těchto hodnotách s rodiči a širším společenstvím okolo školy jim pomáhá pochopit, na jakých zásadách škola staví a funguje a že nemá nějakou „skrytou agendu“.

Proto je důležité o těchto hodnotách hovořit a vysvětlovat – kdykoliv je to možné – odkud pocházejí; například v tom, co škola prohlašuje za své hlavní cíle, k jakým základním hodnotám se hlásí nebo i prostřednictvím školního motta.

” Nakolik si členové komunity vaší školy – učitelé, žáci, rodiče a ostatní – uvědomují, k jakým hodnotám se vaše škola hlásí? Jak si myslíte, že by je popsali, kdyby se jich na to někdo zeptal?

Jak může pomoci vytvoření základních pravidel?

Základní pravidla diskutování dodávají učitelům i žákům na jistotě a pocitu bezpečí, ať kontroverzní témata probírají ve třídě nebo kdekoli jinde, třeba na školní radě. Dodává jim odvahu více riskovat – učitelům například pustit se do náročnějších témat, žákům, aby o svých názorech hovořili otevřeněji. Obecně řečeno bývají tato pravidla účinnější, když se na jejich formulaci podílejí sami žáci.

” Jak obvyklá je ve vaší škole praxe vytváření základních pravidel diskutování? Týká se všech předmětů a ročníků nebo jen některých?

Mělo by to podle vašeho názoru být záležitostí školní politiky nebo by to mělo zůstat na úvaze jednotlivých učitelů?

Kde začnete?

Pokud se zajímáte o lepší porozumění kultuře vaší školy a tomu, jak ji ovlivní, když přijde řeč na kontroverzní témata, je dobré začít tím, že se po škole projdete s reprezentativní skupinou členů zainteresovaných stran – například s učitelem, žákem a rodičem – a zjistíte, jaké budou mít z toho, co uvidí, dojmy, a co jim to řekne o základní kultuře. Také to můžete vyzkoušet s různými dalšími skupinami, například s rodiči budoucích žáků či s absolventy. Postřehy žáků jsou obzvláště důležité. Užitečné je si připravit několik podnětných otázek (viz výše).

Kapitola 3

Výuka a studium

Konzistentní výuka a studium pomáhá vytvářet atmosféru, kdy učitelé a žáci vědí, co mohou čekat a jak se mají chovat. Tím vytváří bezpečné a zároveň i atraktivní studijní prostředí, které dává učitelům sebejistotu se pustit do obtížnějších témat a podporuje žáky v tom, aby byli otevřenější ve svých názorech a přístupní tomu o nich diskutovat.

Konzistentnost je také zároveň určitou kontrolou kvality a řízením rizik. Zvyšuje laťku výuky a zmenšuje riziko, že ve třídě vzniknou problémy, nebo že tyto problémy prosáknou do celé školy nebo i mimo ni.

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad tím, jakou úlohu hraje při vytváření strategie pro manipulaci s kontroverzními tématy to, aby výuka a studium byly konzistentní.

Co znamená konzistence ve vztahu ke kontroverzním tématům?

Zhodnotit míru konzistence neznamena prohlásit, že by učitelé měli být ve všech ohledech stejní. Učitelé jsou osobnosti a jejich individualita se musí respektovat. Musí mít možnost si vytvořit odborný styl, který nejlépe vyhovuje jejich charakteru. Konzistence v tomto kontextu spíše poukazuje na vytvoření sdílených idejí a metod, které jsou ku prospěchu všem, kdo jsou na škole nějak zainteresovaní – učitelům, stejně jako žákům a rodičům.

V souvislosti s kontroverzními tématy patří mezi nejdůležitější oblasti z hlediska konzistence tyto otázky:

- ▶ co jsou kontroverzní témata
- ▶ co činí z tématu téma kontroverzní
- ▶ důvody pro výuku kontroverzních témat
- ▶ propagované hodnoty
- ▶ základní pravidla diskuse
- ▶ chování ve třídě
- ▶ sdílení výukových metod a strategií
- ▶ vedení rozpravy a diskuse
- ▶ kontrola emocionálních reakcí žáků
- ▶ posouzení toho, jak jsou témata citlivá

” Do jaké míry byste řekli, že učitelský sbor ve vaší škole pracuje na výuce kontroverzních témat společně?

Existují nějaké aspekty výuky a studia kontroverzních témat, kde byste chtěli dosáhnout větší míry konzistence? Pokud ano, které a proč?

Jak se konzistence dosáhne?

Nejefektivnějším způsobem, jak dosáhnout konzistence ve výuce, je dát učitelům příležitost ke spolupráci, aby společně plánovali hodiny a vymýšleli strategii. Učitelé se mohou vzájemně podporovat a předávat si zkušenosti a metody mezi jednotlivými třídami, odděleními či ročníky. Je spousta různých technik, jak to podpořit.

Posílení konzistence ve výuce: několik možných technik

- ▶ Společné plánování – tam, kde jde kontroverzní téma napříč různými obory, učitelé různých předmětů společně plánují výuku tohoto tématu.
- ▶ Týmová výuka – tam, kde se kolegové různí v osobních názorech na dané téma, se podělí o výuku tohoto tématu.
- ▶ Dohled kolegy – když se zkušenější a méně zkušenější učitelé vzájemně sledují při výuce téhož tématu.
- ▶ Partneři před tabulí – když učitel podporuje učitele-nováčka nebo zkušenějšího kolegu, který byl přeložen na stupeň nebo do ročníku, kde nějaký čas neučil.
- ▶ Kritika od přátel – když se učitel spojí s několika přáteli-kritiky, aby si vzájemně posoudili své metody, pozorovali se, jak učí a navzájem si dali konstruktivní zpětnou vazbu.

” Probíhá v současnosti ve vaší škole nějaká iniciativa, ať formální nebo neformální, v souvislosti s podporou výuky kontroverzních témat? Pokud ano, jaká?

Jak nejlépe organizovat proces vývoje?

I když odpovědnost za výuku a studium v posledku spočívá na bedrech ředitele školy, každodenní odpovědnost je asi nejlepší delegovat na někoho, kdo je schopný zaujmout poněkud praktičtější přístup. Jsou dvě možnosti:

- ▶ koordinátor či mentor – někdo, kdo se v této oblasti dobře orientuje, je schopný jít příkladem a má dostatečnou autoritu, aby mu bylo možné svěřit vedení této iniciativy v rámci celé školy;
- ▶ hink-tank či pracovní skupina – malá skupina členů učitelského sboru, kteří mají na starosti různé předměty a ročníky a kteří se zajímají o kontroverzní témata, s pravomocí k sobě přibrat i žáky, když to bude vyžadovat situace.

Případová studie: Základní škola Lijepa Naša, Tuhelj, Chorvatsko

V průběhu letní školy v Černé Hoře připravili ředitel, třídní učitel a učitel angličtiny ze základní školy Lijepa Naša projekt zaměřený na to, aby si žáci lépe uvědomovali, jak je v konfliktních situacích důležitá komunikace, a jakou mohou použít taktiku, aby takový konflikt vyřešili.

Když se vrátili do školy, uspořádali pro své kolegy sérii workshopů o výukových metodách podporujících ve třídě toleranci, nenásilné řešení konfliktů a schopnost empatie. Pracovali s několika skupinami třídních učitelů a pomohli kolegům zavést do každodenní praxe aktivní a konzistentní výukové metody – jako diskuse, hraní rolí a tvorbu prezentací – s cílem podpořit žáky v tom, aby se nebáli vyjádřit a podělit se o své názory, zúčastnit se diskusí a zapojit se do vyjednávání o skupinových rozhodnutích.¹²

” Jak je z vašeho pohledu důležité mít formální systém pro koordinaci a podporu výuky kontroverzních témat? A proč?

Kde začít?

Chcete-li vytvořit konzistentnější přístup k výuce kontroverzních témat, je dobré začít tím, že si uděláte jednoduchý audit konzistence výuky, tj. že si alespoň v krátkosti zjistíte, jaká na vaší škole panuje v tomto ohledu situace. To znamená, že si sestavíte krátký seznam několika výroků o výuce kontroverzních témat a požádáte učitele, aby je ohodnotili podle toho, nakolik je vnímají ve škole jako konzistentní, na škále „zcela souhlasím“ / „zcela nesouhlasím“. Seznam může obsahovat položky jako porozumění důvodům pro výuku kontroverzních témat, užití základních pravidel, povaha propagovaných hodnot či výukové a studijní strategie.

12. Huddleston (2014), s. 12.

Kapitola 4

Učební plán

V ýuka kontroverzních témat se neodehrává ve vakuu. Je součástí celoškolního učebního plánu. I když oficiální učební plán zpravidla nelze příliš měnit, to, jak dochází k jeho realizaci, může výrazně ovlivnit, jak se bude nakládat s kontroverzními tématy. Způsob, jakým může být učební plán jako celek využit k podpoře výuky kontroverzních témat, je tudíž důležitým prvkem pro posílení praxe v této oblasti.

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad tím, jakou úlohu hraje učební plán jako celek při vytváření strategie pro práci s kontroverzními tématy.

Jak lze učební plán využít k podpoře výuky kontroverzních témat?

Celkový učební plán lze využít k podpoře výuky kontroverzních témat dvěma hlavními způsoby. Zaprvé vytvořením takové studijní atmosféry, která bude skýtat podporu: atmosféry, v níž se na kontroverzi nenahlíží jako na něco, čeho bychom se měli obávat, nýbrž jako na přirozenou součást života v demokracii; v níž se prozkoumávají rozličná stanoviska; v níž se k záležitostem týkajícím se diverzity a identity přistupuje s citem; a v níž se za způsob řešení sporů považuje diskuse, a nikoliv zastrašování a násilí.

Zadruhé tím, že žáci dostanou příležitost si osvojit a procvičit dovednosti v oblasti mezilidských vztahů a kritického myšlení, které jsou potřebné k tomu, aby se mohli konstruktivně věnovat kontroverzím. Jde například o schopnost naslouchat, vyjádřit názor, diskutovat o problému, rozpoznat předsudky, posoudit důkazy a argumenty a hledat alternativní interpretace a stanoviska.

Co to znamená v praxi?

To v praxi znamená přesvědčit učitele, aby na kontroverzní témata nepohlíželi jako na záležitost několika předmětů, ale aby pochopili, že všechny předměty mohou sehrát svou roli. Nejprve se musí najít způsob, jak učitelům pomoci najít pojítka mezi různými kontroverzními tématy a předmětem, který vyučují.

Vyhledání příležitostí v učebním plánu: cvičení v kolektivním plánování

Učitelství sbor vytvoří skupiny, v nichž se bude zamýšlet nad příklady témat, která jsou aktuálně považovaná za kontroverzní – ve škole, ve městě či obci, v kraji, celonárodně i mezinárodně. Nejprve určí ta témata, která učební plán již pokrývá, a dá je stranou. Potom se zamyslí nad tématy, jež zůstala (pravděpodobně jich bude mnohem více), a posoudí je z hlediska toho, jak jsou podle jejich mínění relevantní pro život dnešních mladých lidí.

Následně vyberou ta témata, která považují za nejdůležitější, a pokusí se najít k nim pojítka s různými předměty v učebním plánu. Poté své poznatky předají jednotlivým oddělením nebo vedoucím oddělení, kteří uváží, nakolik je možné tato témata zahrnout do výuky. Nejlepší je, když se do tohoto cvičení zapojí skupiny tvořené učiteli různých předmětů. Cvičení je také užitečné pro prvotní uvedení do této problematiky.

” Do jaké míry se podle učitelů ve vaší škole má otázkami diverzity a odlišností zabývat celkový učební plán?

A nakolik ho považujete za záležitost celkového učební plánu vy? Proč?

Jak může přispět každý předmět?

Na procesu vytváření studijního prostředí, které podporuje výuku kontroverzních témat, se mohou různými praktickými způsoby podílet všechny předměty.

Jak mohou všechny předměty přispět: některé možnosti

- ▶ Rozpoznat, kde se v daném předmětu přirozeně objevuje diverzita či různost – mimo jiné, kde do hry vstupují různé neslučitelné názory a stanoviska, hodnotové spory a kulturní či jiné rozdíly.
- ▶ Využít k výuce problémy a jejich řešení z reálného života – včetně problémů souvisejících se školou, jako například diskriminace či šikany.
- ▶ Dát žákům možnost se projevit a diskutovat – a to jak v malých skupinkách, tak v rámci celé třídy.
- ▶ Rozvíjet dovednosti v oblasti mezilidských vztahů a kritického myšlení – například argumentační a diskusní dovednosti.
- ▶ Pobízet žáky k tomu, aby přicházeli s vlastními návrhy, o čem chtějí diskutovat – také včetně případných nevyžádaných návrhů

” Jak současný učební plán podle vašeho názoru podporuje výuku kontroverzních témat?

Jsou nějaké oblasti, které byste chtěli více rozvinout? Pokud ano, které a proč?

Jaké jsou podle vás hlavní překážky při uskutečňování změn v této oblasti?

Co může a musí ten který předmět nabídnout?

I když existuje řada postupů, které lze začlenit do výuky všech předmětů, každý z nich také může nabídnout něco jedinečného. Pobízet učitele, aby se zamýšleli nad všemožnými kontroverzemi a pokoušeli se o vhled do kontroverzí, s nimiž se jejich předmět dokáže jedinečně vypořádat, je tudíž také důležitou součástí rozvoje v této oblasti. Ačkoliv se to může lišit zemi od země, mezi několik obecných případů mohou patřit tyto:

- ▶ Literatura – vhled do osobních záležitostí, jako například sexuality; společenských záležitostí, jako například rasismu či otázek rovnosti; změny v postojích vůči těmto záležitostem v průběhu času.
- ▶ Cizí jazyky – vhled do jiných zemí a kultur; kulturní vazby; odlišné přístupy k různým problémům.
- ▶ Dějepis – různé náhledy na minulost; původ nacionalismu, fašismu, antisemitismu a islamofobie; vývoj názorů na gender, sexualitu a tělesné postižení.
- ▶ Přírodověda / přírodní vědy – evoluce; změna klimatu; experimenty na zvířatech; výzkum kmenových buněk; geneticky modifikované potraviny.
- ▶ Náboženská výchova – rozmanitost náboženství; užívání náboženských symbolů, například kříže nebo hidžábu.
- ▶ Zdravotní a sexuální výchova – sexuální orientace; práva leseb, gayů, bisexuálních a transgender osob; potraty; užívání drog.
- ▶ Matematika – různé číselné systémy; užívání a zneužívání statistiky, například u míry zločinnosti či imigrace.
- ▶ Občanská a společenská výchova – různé politické systémy, politické strany, politické nástroje a ideologie.
- ▶ Tělesná výchova – různé přístupy ke sportu; genderové vzorce ve sportu; kontroverzní témata, jako například doping.

- ▶ Výtvarná výchova – přístup k umění v různých kulturách; umění jako propaganda či protest; využití umění k upozorňování na problémy.
- ▶ Informatika a komunikační technologie – radikalizace mladých lidí prostřednictvím sociálních médií; pornografie; internetové soukromí; e-demokracie a online kampaně.
- ▶ Zeměpis – místní problémy, jako například výstavba minaretů, regulace a odstraňování znečištění; globální záležitosti, jako například fair trade, migrace, klimatická změna či ekoturistika.
- ▶ Hudební výchova – přístupy k hudbě v různých kulturách; hudba jako propaganda a protest; rasistické a sexistické texty písní.

Případová studie: základní škola Veljko Drobňaković, Risan, Černá Hora

I když součástí státních učebních osnov už je předmět nazývaný „občanská výchova“, dospěl ředitel školy k přesvědčení, že to pořád nestačí, a že by se diskuse o demokracii a lidských právech měla stát základním „orientačním bodem“ pro učitele všech předmětů. Omezovat ji ve výuce na jediný předmět jistě žáky nepřivede k tomu, aby se považovali a cítili jako aktivní občané.

S pomocí zástupce místní nevládní organizace a jednoho kolegy učitele navázal spolupráci s učitelskou radou a představil relevantní témata k celé řadě různých předmětů z učebního plánu, včetně angličtiny, italštiny, zeměpisu, dějepisu, biologie, společenských věd a přírodovědy.¹³

” Existují nějaké příklady kontroverzních témat, která v současnosti nejsou zastoupena ve školním učebním plánu a která by podle vás jeho součástí být měla? Pokud ano, která a proč? Do jakého předmětu byste je ideálně začlenili?

Kde začít?

Máte-li zájem učitele ze svého sboru povzbudit, aby do své výuky začlenili více příkladů kontroverzních témat, dobrým způsobem, jak začít, je uspořádat jakési „mezioborové rychlorande“. V místnosti rozestavte lavice s třemi židlemi po každé straně. Rozdělte učitele do skupin po šesti tak, aby v žádné skupině nebyli dva nebo více učitelů stejného předmětu. Každou skupinu rozdělte do tří párů a rozsadte ke třem stolům. Každý pár musí určit alespoň jedno kontroverzní téma, které přesahuje do obou jeho předmětů. Každých několik minut v rámci skupiny prostřídejte místa a celý proces opakujte. Páry potom sepíší své nápady a budou o nich diskutovat s ostatními kolegy.

13. Huddleston (2014) s. 13

Kapitola 5

Hlas žáků

Kvalita žákovských projevů určuje celkový tón rozprav a diskusí ve škole. Žáci, kteří se pravidelně dostávají ke slovu v záležitostech, které se jich týkají a musí své názory brát vážně, si pravděpodobně budou více vážit příležitostí k diskusi a budou se jí chtít zúčastnit. Je pravděpodobnější, že budou mít pocit, že mohou hovořit otevřeně a že se dokáží vypořádat s konfliktními názory a stanovisky. Především je však pravděpodobnější, že se z nich stanou zkušení a sebevědomí diskutéři. Mínění žáků je tudíž při zacházení s kontroverzními tématy důležitým faktorem

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad tím, jakou úlohu hraje hlas žáků při vytváření strategie pro výuku kontroverzních témat.

Jak hlas žáků přispívá k úspěšné práci s kontroverzními tématy?

Projevy žáků přispívají ke zvládnutí kontroverzních témat především těmito třemi způsoby: (a) pomáhají vytvořit pozitivní školní kulturu a étos; (b) obohacují výuku; a (c) ovlivňují politiku a rozhodování školy.

Žákovský hlas pomáhá vytvořit takové školní prostředí – jak ve třídě, tak i mimo ni –, jež si váží všech příspěvků a v němž se každý cítí být jeho součástí. Dává žákům pocit sounáležitosti a respektu k různosti a odlišnostem.

Možnost se vyslovit umožňuje žákům hrát ve třídě a ve svém studiu aktivní roli. Mohou navrhnout a vybírat kontroverzní témata, o nichž budou diskutovat, vyjadřovat se k výukovým metodám, kontrolovat, zda výukové materiály neobsahují předpojatá tvrzení, zpracovávat podklady pro hostující přednášející jako jsou politici nebo veřejné osobnosti.

Možnost se vyslovit žákům umožňuje ovlivnit způsob, jak se v jejich škole budou kontroverzní témata vyučovat: například formou zpětné vazby k výuce kontroverzních témat, zhodnocením efektivity různých výukových metod, identifikací různých odlišných studijních potřeb u žáků, upozorněním na nové a nově se objevující kontroverze a podílením se na rozhodování o bezpečnostních opatřeních – například v souvislosti s hostovskými přednáškami o využití přídavných reproduktorů nebo, vyžaduje-li to situace, se zablokováním přístupu na škodlivé webové stránky.

” Jak se učitelé z vašeho učitelského sboru staví k projevům žáků ve třídě i ve škole celkově?

Shodují se v názoru, jak a k čemu je lze využít? Pokud ano, jaký zastávají názor?

Jak žáky povzbudit, aby se projevíli?

To nejdůležitější, co můžete udělat, abyste žáky povzbudili, je zajistit, že jejich názory a projevy budou dospělými ve škole brány vážně – zejména těmi výše postavenými a těmi, kdo se nějak podílí na vedení školy (ať už jde přímo o ředitele školy nebo členy školní rady). Budou-li se názory žáků využívat jen jako jakási „výkladní skříň“, výsledkem bude ztráta motivace a narušení vztahu mezi žáky a učiteli.

To znamená, že je potřeba zajistit, aby participace žáků byla opravdovou participací – že žáci budou mít příležitost ovlivnit rozhodování, která jim a spolužákům skutečně přinesou nějakou změnu. Také to znamená, že příležitost participovat budou mít všichni bez ohledu na věk, schopnosti či původ. Je důležité jim vyslat vzkaz, že všechny skupiny ve společnosti mají právo se vyslovit, a že každý hlas se počítá.

Případová studie: Lark Rise Academy, Dunstable, Spojené království

Lark Rise Academy je základní škola prvního stupně s žáky ve věku od 3 do 9 let. Dotazováním reprezentativního vzorku žáků škola zjistila, že jsou žáci nespokojeni s tím, jak pracuje školní rada. Měli pocit, že nezastupuje skutečně všechny žáky. Odpovědnost a úkoly dostávalo jen několik málo z nich, i když zapojit se jich chtělo mnohem víc. Také se objevila kritika, že do rady mohou kandidovat jen žáci s dobrými mravy.

Žáci se tedy nadšeně pustili do hledání nového uspořádání, které by umožnilo, aby se na rozhodování o tom, co se bude ve škole dít, mohli podílet všichni žáci. Nakonec se rozhodli, že se každý týden bude konat schůzka třídy nazývaná „potlach“.

Tyto schůzky vedl třídní učitel, jehož asistent pořizoval záznam. Každá třída ve škole na „potlachu“ diskutuje o stejných otázkách, které obvykle formuluje ředitel. Otázky pokrývají množství témat – například: jak pracovat s domácími úkoly nebo jak to udělat, aby byly hodiny literatury zábavnější, nebo záležitosti týkající se školního hřiště či práv dětí. Tato setkání se týkají všech žáků, včetně těch tříletých v mateřské škole. Žáci se mají zamyslet a potom obhájit své odpovědi. Každý dostane slovo a všechny odpovědi se zaznamenají. Zároveň se žákům dostane zpětné vazby ohledně rozhodnutí, která se v důsledku těchto setkání uskuteční.¹⁴

” Co si vaši studenti, pokud jste schopní říci, myslí o příležitostech se vyjádřit k záležitostem školy? Mají pocit, že jejich názor má váhu?

U jakých záležitostí školy bude podle vašeho názoru užitečné, aby se k nim žáci vyjadřovali? Jsou i záležitosti, na které by vliv mít neměli? Pokud ano, které?

Jak se aktivity založené na mínění žáků odlišují?

Aktivít založených na mínění žáků je celé spektrum. V své nejjednodušší formě se může omezit na to, že žáci mohou otevřeně promluvit; v té nejpropracovanější mohou žáci řídit společné akce žáků i dospělých. V nezákladnější úrovni se na žáky pohlíží jako na zdroj informací o škole; v nejvyšší úrovni jako na hybatele a vůdce změny. S přibývajícím věkem jsou vyspělejší žáci schopni se ujímat složitějších a odpovědnějších rolí. Avšak většina žáků každého věku je schopna plnit jednoduché úkoly z kterékoliv části tohoto spektra a mělo by se jim v tom dostat podpory a povzbuzení. Čím víc se do věci zapojí, tím větší budou mít motivaci. Aktivity založené na mínění žáků můžeme rozdělit do několika typových oblastí.

Aktivity založené na hlasu žáků: typologie

SAktivita založená na hlasu žáků lze chápat tak, že leží na jednoduché škále od sebevyjádření až k vůdcovství.

- ▶ sebevyjádření – žáci sami od sebe projevují své názory
- ▶ porada – žáci byli požádáni, aby řekli svůj názor
- ▶ participace – žáci uspořádají schůzi
- ▶ partnerství – žáci se formálně účastní rozhodování
- ▶ aktivismus – žáci identifikují problémy a hledají řešení
- ▶ vůdcovství – žáci plánují a dělají rozhodnutí¹⁵

” Na jaké místo této škály byste umístili současnou praxi ve vaší škole?

14. www.smartschoolcouncils.org.uk/school-council-case-studies/lark-rise-academy/

15. www.studentsatthecenter.org/sites/scl.dl-dev.com/files/Motivation%20Engagement%20Student%20Voice_0.pdf

Jaká je potřeba podpora?

Mnoho žáků nemá dost sebevědomí a nechce se veřejně projevovat, nebo nejsou tak zdatnými řečníky, jak je při mnoha činnostech založených na hlasu žáků potřeba. S největší pravděpodobností tak bude muset zafungovat prvek tzv. peer coachingu (učení vrstevníky), který zase bude potřebovat podporu vedení školy – například formou koordinátora mínění žáků.

Úroveň vyjadřování žáků leží především v rukách třídního učitele. Částečně to závisí na tom, jak učitelé pohlížejí na úlohu žakovských názorů pro výuku a studium, a jak ji dovedou podpořit. Podpora hlasu žáků se překrývá s propagací debatování a diskuse, a vyžaduje podobné schopnosti. Stejně tak i diskuse o kontroverzních tématech lze vnímat jako jednu z podob mínění žáků a naopak.

” Je ve vašem učitelském sboru někdo, kdo má hlas žáků oficiálně na starost?

Co když se hlas žáků zdá být v rozporu s programem výuky?

To, že žáci mají možnost hovořit otevřeně a upřímně, je nedílnou součástí myšlenky „hlasu žáků“ a také práce s kontroverzními tématy. Nastávají však případy, kdy se může zdát, že jsou v rozporu s dalšími součástmi výuky, jakou je propagace národních hodnot či prevence před radikalizací mládeže – například v kontextu britské vládní strategie „Prevent“. Ředitelé škol mohou mít pocit, že když žákům umožní se svobodně projevovat, budou se dostávat do konfliktu s povinnostmi školy propagovat určité hodnoty.

V takových situacích je důležité mít na paměti, že se dá docela dobře očekávat, že žáci budou někdy vyjadřovat nekonvenční názory. To je součástí přirozeného experimentování, které je pro mládí charakteristické, a nemělo by se považovat za ohrožení „oficiálních“ hodnot školy.

Také je důležité pamatovat na to, že v evropských zemích je svoboda projevu základním lidským právem a legitimně ji lze omezit jen kvůli ochraně jiných lidských práv.

” Je ve vaší škole na programu taková výuka či nařízení, které by se mohly zdát v rozporu s míněním žáků? Pokud ano, jaké?

Jaké jiné faktory by mohly bránit žákům v tom, aby ve škole hovořili svobodně? Jak se s nimi lze, podle vás, nejlépe vypořádat?

Kde začít?

Chcete-li ve vaší škole rozvíjet prostor pro vyjadřování žáků, bude dobré začít tím, že zkontrolujete, jak probíhají hodiny. To znamená sestavit pro žáky krátký dotazník. Otázky by se měly týkat toho, jaké mají žáci v hodinách příležitosti projevovat své názory, diskutovat, přicházet se svými návrhy atd. Na dotazník učitele upozorněte, ale neříkejte jim, kdy chcete průzkum dělat. Ve zvolený den dotazníky připravte, aby je na konci jedné z hodin žákům rozdali. Ti je vyplní na začátku další hodiny o tom, jak probíhala ta předchozí. Zkušenější učitelé následně dotazníky vyhodnotí a sepišou zprávu. Ta se dostane do rukou celému sboru a její závěry se využijí při plánování dalšího rozvoje. Dotazníky lze rozdat všem žákům ve škole nebo třeba jen jednomu ročníku.

Chapter 6

Vodítka a podpora

Konfrontace s kontroverzními tématy je náročná pro učitele i pro žáky. Otevírá zásadní otázky týkající se osobní loajality a identity. Také vyvolává silné emoce, může zastrašovat i děsit. Mít tedy k dispozici jasná vodítka a podporu učitelům, jakožto i žákům, je tudíž pro práci s kontroverzními tématy zásadním faktorem.

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad úlohou osobního přístupu a podpory při vytváření strategie pro práci s kontroverzními tématy.

Ve kterých oblastech bude učitelský sbor nejspíše potřebovat podpořit?

Učitelský sbor bude s největší pravděpodobností potřebovat podporu ze dvou hlavních důvodů. Prvním je pomoci jim překonat počáteční obavy z výuky určitých konkrétních témat, aby se cítili bezpečně a nezdráhali se o nich vyučovat. Patří sem i obavy pramenící z jejich vlastních morálních postojů či náboženských názorů na dané téma, z nedostatečné znalosti problematiky či nedostatečných učitelských schopností, z toho, že by se mohlo něco pokazit, například že by byl narušen pořádek ve škole, žáci se začali rozčilovat nebo si rodiče stěžovali.

Za druhé, učitelé potřebují pomoci osobně čelit problémům, které vznikají v průběhu či jako důsledek výuky. Sem patří například potíže s disciplínou, ohrožení duševní pohody žáků, konflikt či nepřátelství různých skupin, činy rodičů, obtěžování či vyhrožování – ve škole i mimo ni. To znamená se smířit či vyrovnat s jakýmkoliv osobními předsudky, které by mohly ovlivňovat to, jakým způsobem se učitel k danému tématu postaví.

” Čeho by se učitelé ve vašem učitelském sboru asi nejčastěji obávali v souvislosti s výukou něčeho kontroverzního?

Co s tím může vedení školy udělat?

To nejdůležitější, co může vedení školy udělat, aby podpořilo své učitele ve stresových situacích, jako jsou tyto, je pokusit se vytvořit takovou atmosféru, v níž učitelům nebude nepříjemné požádat o pomoc, když ji budou potřebovat. To znamená citlivě rozeznávat situace, které by mohly vyvolat nutnost nějaké asistence či podpory, a včas a adekvátně jednat, když nějaké obavy vyvstanou. To také znamená, že vyšší vedení musí být o to víc oporou ve chvílích mimořádného tlaku či obtíží.

Podpora učitelům ve stresových situacích: několik možných kroků:

- ▶ vytvoření postupů – jasný rámec vymezující odpovědnost jednotlivých členů vyššího vedení a učitelského sboru v klíčových oblastech jako například chování a kázeň, komunikace s rodiči a externími organizacemi
- ▶ oficiální pokyny – k výuce o kontroverzních tématech, včetně rad, jak v kontextu kontroverzních témat sladit vlastní hodnoty s hodnotami prosazovanými učebním plánem
- ▶ hlas učitelů – dát učitelům příležitost vyjádřit své obavy, například na školní radě či v různých pracovních skupinách

- ▶ koučink – příležitosti pro osobní i emocionální podporu od zkušenějších kolegů, na něž se lze rovněž obrátit i pro radu, jak se vypořádat s novými a obtížnými tématy
- ▶ odborný rozvoj a trénink – k výuce kontroverzních témat ve škole
- ▶ propojování škol – zjistit, jak k obtížným situacím přistupují učitelé na jiných školách
- ▶ podpůrné materiály – praktické referenční materiály, které lze využít při výuce například jako náповědu, jak reagovat na nevhodné poznámky či vyjadřování
- ▶ mentor pro kontroverzní témata – zkušený kolega, který je schopný jednotlivé učitele individuálně podpořit
- ▶ příprava učitelského sboru – pomoci nově nastoupivším učitelům se připravit na problémy, s nimiž se mohou setkat, když se poprvé pustí do výuky kontroverzních témat

” Nalik je podle vás pro učitele ve vaší škole příjemné či nepříjemné, když mají ve stresové situaci požádat o pomoc?

Znáte nějaký konkrétní způsob či způsoby, jak pomoci učitelům, jenž se v důsledku toho, že musí vyučovat něco, co považuje za kontroverzní, cítí ve stresu? Pokud ano, jaké?

Jakou podporu budou žáci s největší pravděpodobností potřebovat?

Otevírání kontroverzních témat se žáci obávají stejně jako učitelé, avšak v jistém smyslu je to pro žáky emocionálně mnohem obtížnější. Při konfrontaci s názory, které jsou v rozporu s názory jejich rodiny, se žáci mohou cítit ohrožení a zmatení. Mohou se stydět vyjádřit své názory ze strachu, že se zesměšní nebo že odpoví „špatně“. Mohou se kvůli svému přesvědčení stát obětí šikany, rasistických útoků nebo jiné formy týrání – osobně nebo prostřednictvím sociálních sítí, ve škole i mimo školu.

” Máte ve vaší škole nějaké zkušenosti s tím, kdy žáci potřebovali osobní podporu v souvislosti s výukou? Pokud ano, o co šlo a jak jste reagovali?

Co můžete udělat, abyste tyto potřeby splnili?

To nejdůležitější, co můžete udělat, abyste tyto potřeby splnili, je pokusit se vytvořit takové prostředí, kde se žáci cítí v bezpečí, kde cítí, že mohou hovořit otevřeně a že je někdo poslouchá. To znamená prostředí, kde učitelé osobně znají své žáky a jejich různé potřeby. To také znamená, že žáci vědí, že ve škole jsou dospělí, na něž se mohou obrátit, když je bude něco trápit.

Jak pomoci žákům ve stresových situacích: několik možností

- ▶ vytvoření postupů – jasný rámec, kdo bude za co odpovědný v souvislosti s oblastmi jako prevence šikany, elektronická bezpečnost či ochrana dítěte;
- ▶ odborný trénink a rozvoj týkající se toho, jak ve třídě bezpečně zvládat emotivně náročná témata;
- ▶ oficiální směrnice, jak rozpoznat, kdy mohou být ohroženy zájmy žáka, a jak v takové situaci, včetně těch, které se týkají indoktrinace extrémistickou ideologií, reagovat;
- ▶ podpora ze strany spolužáka – individuální podpora či rada od spolužáků, kteří jsou k tomu vyškoleni;
- ▶ spolužáci jako mediátoři – vyřešení sporu mezi žáky s pomocí vyškoleného spolužáka-mediátora.
- ▶ Určení osoby odpovědné za ochranu („školního preventisty“) – osoby, na níž se mohou žáci obrátit pro emocionální podporu a jež je prvním kontaktním místem pro všechny žáky, rodiče, učitelský sbor, ostatní zaměstnanci i vnější organizace ve věcech ochrany dítěte;
- ▶ osobní i společenské vzdělávání – výuka, jak se vypořádat s různými formami nátlaku ze strany spolužáků;
- ▶ zapojení rodičů a společenství školy – úzká spolupráce s rodiči v záležitostech týkajících se toho, aby se jednotliví žáci cítili dobře, a také s aktéry komunity okolo školy, například zástupci obce či náboženskými představiteli

Případová studie: Home Counties, Anglie, Spojené království

V jedné výběrové škole v Home Counties (anglická hrabství obklopující londýnskou aglomeraci) si zdejší jediný židovský žák stěžoval učitelům, že ho za podpory dalších šikanuje jeden spolužák anglo-pákistánského původu. Říkal mu, že je „Kristovrah“ a „vrah Palestinců“, že bude pykat za židovské zločiny a že holokaust se nestal. K této šikaně docházelo každý den, a to nejen ve škole, ale i ve vlaku cestou domů. Chlapec se stáhl do sebe a začal odmítat chodit do školy.

Škola se s žádostí o radu a pomoc obrátila na službu místního úřadu pro etnické menšiny. V návaznosti na to se s ředitelem a vedením školy sešel kontaktní úředník, aby projednali, jak co nejlépe případ vyřešit. Do školy byli pozváni i rodiče chlapců.

Rozhodlo se, že nejlepší bude pozvat k projednání celé záležitosti také místního imáma a rabína. Oba si o incidentech promluvili se zúčastněnými žáky a jejich rodiči, a byli oporou dotčenému chlapci a jeho rodině.

Při pátečním kázání v místní muslimské komunitě imám hovořil o potřebě míru a usmíření. Kontaktní úředník se záležitostí podrobně zabýval a zorganizoval celoškolní setkání, kde se diskutovalo i důsledcích rasistické šikany a v hodinách občanské výchovy a společenských věd dostali žáci možnost se svými učiteli tuto problematiku prozkoumat podrobněji a uvědomit si, jak negativní vliv má rasismus a šikana na školní komunitu. Žádné další případy rasistické šikany se už neobjevily.¹⁶

” Jak je vaše škola připravená se vypořádat s problémy žáků vyvěrajícími z výuky kontroverzních témat? Napadají vás nějaké oblasti, které byste obzvláště chtěli vylepšit? Pokud ano, které?

Kde začít?

Chcete-li vytvořit ve škole klima, kde budou mít učitelé větší pocit opory, bude nejlepší začít tím, že strávíte nějaký čas ve třídě s učitelem, který chce s výukou kontroverzních témat pomoci. Navrhněte učiteli nějaké konkrétní strategie, například jak vést diskusi či různé formy otázek apod., a vysvětlete, nebo mu cvičně ukažte, jak je ve třídě využít. Když za učitelem přijдете, jasně zdůrazněte, že tam jste jen a pouze proto, abyste viděli, jak tyto strategie v praxi fungují. To, že budete s učitelem v místnosti i vy, mu dává možnost si strategie osahat s menším rizikem, že je žáci nepřijmou. Čím déle budete moci ve třídě zůstat, i kdyby jen s notebookem v poslední lavici, tím víc žáci uvidí, že s učitelem berete jejich výuku vážně. Pokud není času nazbyt, může vás vystřídat někdo z kolegů z vedení školy.

16. www.sgsts.org.uk/SupportForVulnerablePupils/EMTAS/Shared%20Documents/Recording%20and%20reporting%20racist%20incidents.pdf.

Kapitola 7

Zapojení rodičů

Není nijak neobvyklé, když mají rodiče výhrady k tomu, co se jejich děti učí ve škole. Často jde jen o důsledek prostého nepochopení. Jindy to však může být principiální záležitost – například jde-li o rodiče, kteří se z náboženských či politických důvodů staví proti tomu, aby se jejich dítě učilo určité věci. Vybudovat si vztah s rodiči může pomoci rychle vyjasnit nedorozumění a vypořádat se s jejich obavami ještě před tím, než narostou do vážných rozměrů. Je tudíž důležitým aspektem práce s kontroverzními tématy.

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad tím, jakou roli hraje budování vztahů s rodiči při vytváření strategie pro práci s kontroverzními tématy.

Jak vybudovat vztah s rodiči?

Řešení kontroverzních témat nejlépe podpoří takový vztah, který je založen na vzájemné důvěře. Rodiče potřebují mít pocit, že s nimi škola pracuje v nejlepším zájmu jejich dětí a nemá žádnou „skrytou agendu“. Potřebují nabýt přesvědčení, že kdykoliv se nějaké kontroverzní téma objeví, bude vyučováno citlivě a vyváženě, s respektem k různým úhlům pohledu – včetně toho jejich. Je několik způsobů, jak takovou důvěru vybudovat.

Budování vztahu k rodičům: klíčové kroky

- ▶ Seznamte se s rodiči a naslouchejte jejich názorům.
- ▶ Vyvolejte v nich pocit účasti.
- ▶ Vtáhněte je do života školy.
- ▶ Informujte je o svém přístupu ke kontroverzním tématům

” Do jaké míry podporují podle vás rodiče žáků vaší školu a její činnost?

Jak je podle vašeho názoru důležité vytvořit atmosféru důvěry mezi školou a rodiči? Jak si myslíte, že toho lze nejlépe dosáhnout?

Jak v rodičích vyvoláte pocit účasti?

Aby rodiče nabyli dojmu, že se účastní života školy, musíte s nimi jednat individuálně. Také musíte uznat jejich vlastní úlohu coby vychovatelů a učitelů svých dětí. Především v nich musíte vyvolat pocit, že jsou ve škole vítáni; například tím, že zajistíte, aby mohli školu snadno kontaktovat nebo si promluvit s nějakým učitelem. To by mělo být klíčové sdělení, které byste se měli snažit rodičům předat při komunikaci i kterémkoliv jiném kontaktu: například prostřednictvím loga, školního motta, tím, jak budou formulovány hlavní cíle školy, na internetových stránkách školy, ve školním bulletinu, v prostoru vstupu do školy a recepce pro návštěvy, při večerech s rodiči a na školních akcích.

” Podnikáte nějaké zvláštní kroky, díky nimž se budou rodiče ve škole cítit více vítání? Pokud ano, jaké?

Proč zapojovat rodiče do života ve škole?

Pokud jde o kontroverzní témata, čím více a bezprostředněji se rodiče zapojují do života ve škole, tím je pravděpodobnější, že budou mít pochopení a budou jejich výuku podporovat. Zapojení do života ve škole totiž rodičům pomáhá na vlastní oči vidět, o co se škola snaží. To pomáhá vyjasnit nedorozumění a zmírnit všechny obavy, které by jim mohly přijít na mysl.

Je několik různých způsobů, jak rodiče zapojit do života ve škole. Patří mezi ně:

- ▶ Účast na diskusích ohledně školní politiky; například průzkum školního étosu. Nalik se mohou rodiče zapojovat do skutečného rozhodování se v různých zemích liší. Tato pravomoc by se měla vždycky pečlivě regulovat. Příspěvky k rozhodování by se měly omezovat na oficiální orgány, například sdružení rodičů nebo řídicí orgán školy, a rodiče by neměli mít právo veta při rozhodování ve škole.
- ▶ Sloužit žákům jako zdroj poznání; například jako součást domácích úkolů ke kontroverzním tématům budou žáci hovořit s členy své rodiny o jejich postojích a zkušenostech; nebo zorganizovat „večer s moderovanou diskusí“, v níž žáci mohou naděst otázky týkající se určitého kontroverzního tématu a dospěli se ujmou role posluchačů, vysvětlujících svým dětem svá přání a obavy.
- ▶ Přispět k výuce; například rodiče, kteří jsou odborníky v nějaké specifické oblasti výuky, mohou posloužit jako hosté, kteří žákům přednáší o nějakém kontroverzním tématu (například lékaři či právníci).

” Do jaké míry se snažíte rodiče zapojit do života ve škole? Jaké k tomu používáte metody?

Jak je pro vás důležité se pokusit rodiče zapojit? Proč? Jaký v tom spatřujete účel?

Co byste řekli rodičům o svém přístupu k diskusím o kontroverzních tématech?

Protože mnoho kontroverzních témat má tendenci se objevit nečekaně, je užitečné rodiče informovat o tom, jak jste, pro případ, že se takové téma objeví, na diskusi připravení. Můžete tak učinit formou krátkého oznámení, v němž nastíníte základní principy svého přístupu spolu s charakteristickými příklady hlavních kontroverzních témat, která se na vaší škole vyučují. Pokud bude potřeba, můžete ho rozšířit o několik krátkých poznámek o tom, jaké místo zaujímají kontroverzní témata v učebním plánu, jaké má výuka těchto témat přínosy pro vzdělávání jejich dětí a jak jim pomůže v následném životě.

Také je užitečné rodiče informovat o souvisejících postupech školy a jak tyto postupy navazují na výuku kontroverzních témat – například postupy týkající se chování žáků, prevence šikany či diskriminace nebo týkající se genderové rovnosti.

Výuka kontroverzních témat: informace pro rodiče

Zde je příklad sdělení, které se snaží rodiče ujistit, že učitelé budou kontroverzní témata vyučovat vyváženě.

Učitelé na naší škole budou:

- ▶ moderovat rozpravu a diskusi – spíše než aby se snažili vystupovat jako autorita na dané téma.

Učitelé na naší škole nebudou:

- ▶ předkládat žákům své vlastní názory jako fakta;
- ▶ prezentovat vlastní názory na názory ostatních;
- ▶ předkládat informace jako názory a nikoliv jako nezpochybnitelná fakta.¹⁷

” Zmiňujete se v nějaké současné komunikaci s rodiči o kontroverzních tématech? Jak si myslíte, že to je důležité?

17. http://ceea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/CCEA_Controversial_Issues.pdf.

Případová studie: městská škola, Irsko

Jedná se o velkou, etnicky rozmanitou školu situovanou v městském prostředí. Škola se ve svém prohlášení o hlavních cílech hlásí k oslavě diverzity. V tomto rámci proběhl ve škole týden LGBT organizovaný žákovskou radou. Během týdne se konala celá řada akcí, mimo jiné přednášky hostů, „selfíčka“ přátelská k LGBT či akce s názvem „postavme se šikaně“. Na začátku týdne přijel ministr zdravotnictví, aby vyvěsil vlajku LGBT, a o události se psalo v celonárodních médiích.

Skupina rodičů z východní Evropy, kteří se všichni hlásili k jedné určité církvi, hovořila o svých obavách s farářem. Ten, spolu s několika dalšími místními představiteli církví, napsal stížnost ředitelské radě a zřizovateli školy. Dotyční rodiče své děti ze školy na zbytek týdne omluvili. Škola písemně odpověděla na dopis představitelů církví a vysvětlila důvody, proč akci uspořádala, a svou odpověď rozeslala rodinám omluvených dětí, jejichž rozhodnutí nicméně respektovala. Přestože rodiče nebyli spokojeni s tím, že se akce dotkla jejich dětí, když rodiče na situaci nahlédli z perspektivy školy, žádné další kroky proti akci už nepodnikli. Týden LGBT byl jednoznačný úspěch a v současnosti je pravidelnou událostí ve školním kalendáři.¹⁸

Kde začít?

Chcete-li do života ve škole více zapojit více rodičů, bude dobré začít tím, že zdarma uspořádáte několik instruktážních setkání pro rodiče z řad imigrantů či menšin, či pro rodiče, jejichž děti jsou na škole nové. Zvolte takový čas, který bude vyhovovat co největšímu počtu rodičů. Tématem těchto setkání může být odstraňování jazykových bariér, vzdělávací systém, genderová rovnost, práva a povinnosti rodičů a školní politika a praxe.

---

18. Osobní komunikace s Mary Gannon.

Kapitola 8

Řízení rizik

U rčitou míru rizika je nutné přijmout v jakémkoliv vyučovacím předmětu – jinak by se nedalo udělat vůbec nic. Řízení rizik se týká identifikace a posouzení potenciálních rizik a následné reakce na tato rizika. Ta se dělí do různých kategorií. V souvislosti s kontroverzními tématy mezi ně patří: vliv na žáky a jejich chování; reakce rodičů; postoje místní komunity včetně úřadů a náboženských organizací; mediální ohlas. Neustále visí ve vzduchu možnost, že si rodiče budou stěžovat, že se výuce dostane negativní mediální pozornosti, nebo že se do výuky budou snažit zasahovat představitelé místní správy či náboženských obcí. Efektivní řízení rizik je tudíž důležitým aspektem práce s kontroverzními tématy.

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad tím, jak je řízení rizik důležité pro tvorbu strategie pro práci s kontroverzními tématy.

Čeho se řízení rizik týká?

Řízení rizik má dvě základní složky. První je minimalizace rizik, tedy konkrétně přijímání takových opatření, která minimalizují pravděpodobnost výskytu rizika, a zmírní jeho dopady v případě, že se objeví. Druhou je krizový management, jenž zahrnuje přípravu opatření pro nepředvídatelné případy, kdy se nějaká hrozba objeví. Postupně si projdeme obě.

Jak lze redukovat rizika spojená s výukou kontroverzních témat?

Mnohá rizika spojená s výukou kontroverzních témat vyvstávají z nejasností či nedostatečného porozumění tomu, co má v této oblasti učební plán za cíl. Nebezpečí, že se kvůli nedorozumění dotknete něčeho citlivého, se výrazně sníží, je-li k dispozici jasný důvod pro výuku kontroverzních témat, který všichni chápou. Toho lze dosáhnout několika různými způsoby. Patří mezi ně následující:

- ▶ Zajistit, aby výuka a studium kontroverzních témat bylo konzistentní, například tím, že na výuce budou spolupracovat učitelé různých předmětů, nebo vytvořením výukových směrnic pro učitelský sbor.
- ▶ Informovat rodiče o tom, jaké má škola důvody pro výuku kontroverzních témat, například prostřednictvím rodičovského věstníku.
- ▶ Vyhlásit základní hodnoty, k nimž se škola hlásí, například v prohlášení o hlavních cílech nebo hodnotách.
- ▶ Vytvořit otevřenou kulturu, například tím, že žáci dostanou příležitost dát ohledně výuky a studia zpětnou vazbu, učitelé otevřeně diskutovat o svých obavách, a rodiče své obavy vyjádřit.
- ▶ Zajistit, že komunikace – například při zadávání domácích úkolů – bude srozumitelná.
- ▶ Vytvořit protokol pro aktivity související s kontroverzními tématy, například pro přednášky hostů jako jsou politici, náboženští představitelé a jiné významné osobnosti.

” Které z preventivních opatření, které může škola přijmout, aby omezila rizika spojená s výukou kontroverzních témat, byste považovali za nejdůležitější? Proč?

Jaká opatření je užitečné mít připravena pro nečekané případy?

Mít snadno přístupný systém podpory žáků a vypracované jasné postupy pro záležitosti jako šikana, diskriminace či ochrana dítěte jsou užitečná opatření pro řešení neočekávaných problémů týkajících se chování a prospěchu žáků.

Ke zvládnutí znepokojených reakcí rodičů a jejich stížností na výuku kontroverzních témat je důležité mít vytvořené náležité procedury pro řešení stížností. To znamená, že je nutné zajistit, aby se, pokud je to možné, stížnosti řešily rychle a neformálně a zabránilo se jejich eskalaci. Měly by existovat jasné postupy pro tvorbu a přijímání dotazů a stížností a zároveň také efektivní mechanismy, s jejichž pomocí se dostanou k příslušnému učiteli, aby je vyřešil.

Vždycky však existuje určité riziko, že se kontroverze přelije za zdi školy. Negativní publicita může škole vážně poškodit pověst. Kdyby něco takového hrozilo, je nutné okamžitě reagovat. Z toho důvodu může být užitečné se o kontroverzních tématech zmínit ve školních postupech pro reakci na kritické události. Mít sepsané důvody pro výuku kontroverzních témat, na nichž se všichni shodli, a podpůrnou dokumentaci, jako například příručky a protokoly pro učitele, může být užitečné v okamžiku, kdy bude potřeba poskytnout rozhovor médiím, promluvit na tiskové konferenci nebo napsat tiskovou zprávu.

Existuje však ještě další nebezpečí, které je třeba uvážit v situacích, kdy hrozí, že se škole nebo nějaké její součásti dostane nepříznivé publicity. Tím jsou potenciální dopady událostí a kontroverzí přicházejících do školy zvenčí; například když v rámci politické kampaně dochází k útokům proti konkrétní minoritě nebo jsou skupiny obyvatel v okolí školy jakkoliv demonizovány. V takových situacích je nejspíše nutné pokusit se maximálně zabránit negativnímu působení těchto událostí na vztahy ve škole i mimo školu. O tom se také mohou zmiňovat obecné postupy školy pro vyrovnání se s kritickými situacemi.

Případová studie: Bristol, Spojené království

Ve městě Bristol je jedna smíšená secondary school (zhruba ekvivalent druhého stupně základní školy), kam dochází žáci ve věku 11–16 let více než čtyřiceti různých národností s výrazným podílem dětí somálského původu. Třináct mužů ze somálské komunity bylo po vyšetřování bristolskou policií usvědčeno ze sexuálního zneužití nezletilých bělošských holčiček. Ředitelka školy byla o vývoji informována jen krátce před tím, než se zpráva objevila v místních i celostátních médiích. Aby demonstrovala záměry školy být kulturně bohatým a bezpečným místem, kde si „každého váží kvůli tomu, jaký je a jaký může být“, se ředitelka školy rozhodla podniknout kroky k tomu, aby omezila negativní dopad blížící se mediální bouře na školu, její žáky a školní komunitu. Obavy měla především z potenciálního odporu vůči somálské komunitě a somálským žákům ve škole.

Podnikla následující kroky:

- ▶ publikovala tiskovou zprávu ujišťující místní společenství, že škola nebere bezpečí svých žáků na lehkou váhu a spolupracuje se všemi příslušnými úřady, aby zajistila, že žáci vědí, jak se chránit, a koho informovat v případě jakýchkoliv obav;
- ▶ vystoupila v místních médiích – v televizních, rozhlasových i novinových rozhovorech – a všude zdůrazňovala, jak dobře spolu žáci různého původu vzájemně vycházejí;
- ▶ vyzvala rodiče a členy komunity, kteří by měli nějaké obavy, aby neváhali a školu kontaktovali;
- ▶ uspořádala zvláštní celoškolské shromáždění, na němž žáky varovala před tím, že se pravděpodobně zvedne vlna odporu proti místním somálským žákům a zdůraznila, že je nutné, aby si žáci byli navzájem oporou nejen ve škole, ale i mimo školu;
- ▶ setkala se a hovořila s představiteli místní somálské komunity o společných krocích a zdůrazňovala školní politiku rovnosti a diverzity;
- ▶ přehodnotila míru, s jakou se učební plán věnuje otázkám kulturní identity a diverzity.

Její kroky měly úspěch a ztlumily jakoukoli potenciální krizi. Během několika dní mediální rozruch utichl. Škola po celou dobu fungovala normálně a všichni žáci, včetně těch somálského původu, se ve škole cítili v bezpečí a bez obav.¹⁹

19. Osobní komunikace

” Jak efektivně se vaše škola v současnosti vypořádává se stížnostmi? Existuje v této souvislosti něco, z čeho by se, podle vás, dalo do budoucna těžit?

Víte si rady s komentáři na sociálních sítích?

Vzhledem k povaze sociálních sítí se dá očekávat, že škola bude kritické komentáře přitahovat zas a znova. Že budete muset nějak reagovat je pravděpodobné pouze v případě, kdy kritické komentáře přicházejí soustavně. Jak a kdy reagovat – to je potřeba dobře zvážit. Vždycky existuje možnost, že situaci jenom zhoršíte a obsah kritických komentářů se rozšíří mnohem víc. Když jsou komentáře sice kritické, ale nepřechází do osobních útoků a urážek, můžete pozvat stěžovatele do školy a prodiskutovat s ním jeho obavy, nebo mu doporučit, aby podal stížnost oficiální cestou. Když však dostanou do roviny pomluv, vyhrožování či rasistických urážek, bude asi vhodnější vyhledat právní pomoc nebo kontaktovat příslušné úřady či policii.

” Jak velký je podle vás potenciál sociálních sítí nepříznivě ovlivnit školu? Jsou něčím, co vám připadá vaší školy dělá starosti? Pokud ano, proč?

Kde začít?

Pokud chcete omezit některá rizika spojená s výukou kontroverzních témat na vaší škole, nejlepší bude začít tím, že si tato rizika v obecné rovině jednoduchým způsobem posoudíte. Nejprve určete, co považujete za hlavní rizika. Pak každé z nich posuďte z hlediska potenciálních dopadů a pravděpodobnosti na škále „nízká“, „střední“, „vysoká“.

Také je možné každou složku obodovat od 0 do 5. Po sečtení budete mít dobrý přehled o mírách rizika, který můžete využít jako vodítko pro to, co do budoucna zlepšit. Posouzení rizik si můžete udělat sami. Většího účinku však pravděpodobně dosáhnete tím, když ho uskutečnete společně s ostatními členy vedení školy.

Kapitola 9

Trénink a rozvoj učitelského sboru

Kontroverze je nevyhnutelnou a stále se rozšiřující součástí školního prostředí v Evropě. Jen málo ředitelů, zástupců vedení škol či učitelů v evropských zemích prošlo nějakým oficiálním výcvikem, který by se týkal toho, jak s kontroverzními tématy a problémy naložit. Jak vzdělávací programy pro budoucí učitele, tak i programy následného vzdělávání učitelů své posluchače na nic takového v podstatě nepřipravují – nebo přinejlepším jen velmi zřídka. Přípravné programy pro budoucí vedení a ředitele škol se tomu také věnují jen výjimečně. Zajistit možnost kontinuální odborné přípravy je tudíž pro efektivní zacházení s kontroverzními tématy nezbytné.

V této části budete mít za úkol se zamyslet nad tím, jakou roli hraje odborný rozvoj a trénink učitelského sboru při tvorbě strategie pro práci s kontroverzními tématy.

Jaký druh odborného rozvoje?

Aktiviny podporující osobní rozvoj lze v souvislosti s kontroverzními tématy rozčlenit podle toho, na co se zaměřují a komu jsou především určeny. Jde o aktivity, které se zaměřují na:

- ▶ formulace a pochopení důvodů pro výuku kontroverzních témat – všichni učitelé;
- ▶ lepší porozumění specifickým tématům jako například holokaustu – učitelé příslušných předmětů;
- ▶ osvojení učitelských technik a kompetencí souvisejících s výukou kontroverzních témat – všichni učitelé;
- ▶ osvojení manažerských schopností potřebných pro vytvoření postupů pro práci s kontroverzními tématy a jejich uvedení do praxe – ředitelé a vedení škol.

” Absolvoval někdo z vašeho učitelského sboru, alespoň pokud je vám známo, nějaký kurz či výcvik v tom, jak pracovat s kontroverzními tématy? Pokud ano, jakou měl formu a jaký výsledek?

Jaké můžete využít tréninkové metody?

Zatímco pro individuální a tematicky specifická školení, jako například sexuální výchova, mohou být nejnvhodnější externí kurzy, lepší motivací pro učitele a snazší rozvíjení schopností pracovat s kontroverzními tématy v rámci celé školy jsou metody podporující dialog a sdílení zkušeností.

Klíčové je vytvořit systém vzájemné podpory kolegů pro výuku a zvládnání kontroverzních témat. To znamená, že mnoho obvyklých metod využívaných pro odborný rozvoj se dá stejně použít i v případě kontroverzních témat.

Odborný rozvoj členů učitelského sboru: několik doporučených tréninkových metod

- ▶ Pozorování práce kolegů – sledování, jak kolega učí konkrétní problematiku či kontroverze obecně
- ▶ Koučink – pravidelné setkávání se zkušeným kolegou, kdy se probírá, jakého se podařilo dosáhnout pokroku v souvislosti s výukou nějakých konkrétních témat či s poznáním nových idejí apod.
- ▶ Párové plánování hodiny – práce ve dvojici na témže kontroverzním tématu
- ▶ Výzkumné skupiny – každotýdenní setkávání, kdy se probírají výukové metody, které jednotliví účastníci použili
- ▶ Týmová výuka – spolupráce kolegů přímo při výuce nějaké konkrétní problematiky
- ▶ Konference a externí kurzy – týkající se specifických problémů či výuky kontroverzních témat obecně
- ▶ Odborný dialog – diskuse o praxi ve výuce kontroverzních témat, které se za účelem organizace práce účastní i vedoucí oddělení
- ▶ Účast v mimoškolní vědecké komunitě, výzkumných skupinách či projektech – přináší příležitosti k odbornému rozvoji v souvislosti s výukou kontroverzních témat
- ▶ Zkušenosti odborníci ve sboru – učitelé školení k tomu, aby se s kontroverzními tématy dokázali vypořádat, a pověření své znalosti předávat kolegům v oddělení, učitelském sboru nebo ročníku

” O které z těchto tréninkových metod užívaných k odbornému rozvoji ve vaší škole si myslíte, že by fungovala stejně dobře i v případě kontroverzních témat?

Jak zvolíte pro své učitele nejvhodnější tréninkovou metodu?

Při volbě nejvhodnější tréninkové metody pro učitele je nutné vzít v úvahu několik faktorů. Mezi ně patří techniky a znalosti, které již učitelé, včetně ředitele a vyššího vedení znají; oblast, kterou chcete posílit; osobní zájmy a kariérní plány jednotlivců; a jakékoliv relevantní vládní nařízení nebo směrnice. Také se můžete orientovat podle jakýchkoliv aspektů, které se při vyhodnocování rizik ukáží jako prioritní.

Mezi metody, s jejichž pomocí lze získat informace o tom, v čem se jednotliví učitelé potřebují zlepšit, patří:

- ▶ kontrolní seznamy;
- ▶ dotazníky;
- ▶ osobní požadavky;
- ▶ diskuse s vedoucími oddělení;
- ▶ metodická interview ohledně hodnocení či organizace práce.

At už preferujete kteroukoliv z těchto metod, měla by se v případě učitelů zaměřovat na klíčové schopnosti a kompetence potřebné k výuce kontroverzních témat a v případě vedení školy na schopnosti a kompetence potřebné k jejich řízení.

Posouzení potřeb odborné přípravy učitelů: několik doporučených dovedností a kompetencí

- ▶ Rozumět důvodům pro výuku kontroverzních témat
- ▶ Rozumět tomu, co z tématu obyčejného činí téma kontroverzní
- ▶ Zastávat a prosazovat určité základní hodnoty
- ▶ Vytvořit základní pravidla diskuse
- ▶ Vytvářet ve třídě i mimo třídu atmosféru optimismu a bezpečí
- ▶ Zvolit vhodné výukové a studijní strategie
- ▶ Vyhýbat se předsudkům
- ▶ Uvědomovat si vlastní předsudky a předpoklady a být schopen se od nich oprostít
- ▶ Umět vést a moderovat diskusi nebo dialog s otevřeným koncem
- ▶ Podporovat hlas žáků

- ▶ Umět zvládnout emotivní reakce žáků
- ▶ Umět reagovat na necitlivé poznámky
- ▶ Umět komunikovat a být v kontaktu s rodiči a představiteli obce

Případová studie: Goethe Gymnasium, Sebnitz, Německo

Goethe Gymnasium (Goethovo gymnázium) je střední škola v malém městě na východě Německa, přímo při českoněmeckých hranicích. Zájem o debatu jakožto výukovou metodu se zde zvýšil poté, co jeden z učitelů absolvoval debatní kurz organizovaný nadací Hertie.

Debatování je formální metoda demokratického rozvažování, která se uskutečňuje mezi dvěma skupinami podle přesných pravidel. Pomáhá žákům získat sebedůvěru, rozvíjet kritické myšlení a brát společenské a politické kontroverze vážněji.

Na základě toho škola nabídla ostatním učitelům, včetně profesorů němčiny, přírodních věd a dějepisu, aby se výcvikového kurzu zaměřeného na debatování zúčastnili také. Touto metodou se oficiálně začali vyučovat žáci v 9. ročníku (13–14 let), i když někteří učitelé začali s méně náročnými a složitými cvičeními už v sedmých a osmých ročníkům (žáci ve věku 11–13 let). Od 11. ročníku (tedy od žáků ve věku 15–16 let) se debatování obvykle využívá u všech učebních předmětů, zejména u přírodních a společenských.²⁰

” Jaké podle vás jsou, pokud jde o výuku kontroverzních témat, silné a slabé stránky vašeho učitelského sboru?

V čem se podle vašeho názoru liší to, co v souvislosti s výukou kontroverzních témat potřebují vědět a znát ředitelé a členové vedení školy, od toho, co potřebují vědět a znát řadoví učitelé? A jakou metodou školení si myslíte, že lze tyto potřeby nejlépe naplnit?

Kde začít?

Chcete-li dát svému sboru či ředitelskému týmu příležitost k dalšímu odbornému rozvoji v souvislosti s výukou kontroverzních témat, je dobré začít s několika tréninkovými aktivitami z tréninkového balíčku *Život s kontroverzí* vytvořeného Radou Evropy.²¹

Balíček byl úspěšně testován učiteli v několika evropských zemích a obsahuje podrobný program tréninkových aktivit určených učitelům, vytvořených pro použití v kterékoliv evropské zemi a v jakémkoliv stupni a typu školy. Zabývá se otázkami jako například: jaký má osobní přesvědčení učitele vliv na to, jak vyučuje kontroverzní témata; jak přistupovat ke vzájemně neslučitelným názorům a pravdivostním tvrzením; jak chránit žáky, pro něž je dané téma citlivé; jak zmírnit vznětlivou situaci; či jak se s tématem vypořádat vyváženě i bez toho, abyste ho museli znát do hloubky.

20. Frank and Huddlestone (2009), pp. 58-59.

21. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

Příloha I

Kontrolní seznam možných kroků

Následující seznam naznačuje řadu kroků, které mohou ředitelé škol se svými týmy chtít podniknout při vytváření strategie pro práci s kontroverzemi a výuku kontroverzních témat. Tyto kroky vyplývají z devíti předcházejících částí a z témat a otázek zde zmíněných. Ke kterým z těchto kroků se kdo nakonec přikloní, bude záležet na konkrétním kontextu školy. Od žádné školy se neočekává, že je uskuteční všechny. Uvádíme je jen proto, aby pomohly při promýšlení a plánování.

V tomto seznamu je každý krok doplněn několika otázkami. Ty mají být podnětem k zamyšlení a k diskusi ohledně jednotlivých kroků, zda jsou důležité, či jakým způsobem je uskutečnit.

1. Kontrola pokynů a postupů

Možné kroky

- ▶ **Prozkoumat relevantní legislativu, právní pokyny a předpisy – například ohledně vyjadřování žáků, soudržnosti společnosti, sexuální a rodinné výchovy či politické indoktrinace**
  - Jak se týkají výuky kontroverzních témat?
  - Podporují ji nebo jsou s ní v rozporu?
  - Pomáhá výuka kontroverzních témat s jejich realizací?
- ▶ **Překontrolovat stávající politiku školy – například pokud jde o rovnost, ochranu dětí, prevenci šikany či chování a disciplínu žáků**
  - Jak se týkají výuky kontroverzních témat?
  - Podporují ji nebo jsou s ní v rozporu?
  - Pomáhá výuka kontroverzních témat s její realizací?

2. Kontrola současné politiky a praxe

Možné kroky

- ▶ **Identifikovat témata, která jsou v současnosti ve škole považována za kontroverzní**
  - Která témata učitelé v současnosti označují za kontroverzní?
  - Ve kterých předmětech se vyskytují?
  - Co z nich dělá kontroverzní témata?
- ▶ **Poradit se s učiteli o jejich zkušenostech s výukou kontroverzních témat**
  - Jak si učitelé věří, pokud jde o výuku kontroverzních témat?
  - Čeho se obávají?
  - Jaký trénink či podporu si myslí, že budou potřebovat?
- ▶ **Zkontrolovat stávající praxi výuky kontroverzních témat v různých předmětech**
  - Jak se kontroverzní témata vyučují?
  - Jaké se využívají výukové metody a postupy?
  - Nakolik je výuka mezi různými předměty konzistentní?

- ▶ **Poradit se s žáky o jejich zkušenostech s kontroverzními tématy ve škole**
  - Jaká témata žáci označují za kontroverzní?
  - Cítí se příjemně, když je o nich řeč?
  - Jak efektivní jsou podle jejich názoru výukové metody učitelů?
  - Co si žáci myslí, že se z diskusí o kontroverzních tématech naučí?
- ▶ **Poradit se s širším společenstvím kolem školy o výuce kontroverzních témat ve škole**
  - Jaká témata považují rodiče a ostatní zúčastnění za kontroverzní?
  - Jaké mají obavy ohledně jejich výuky ve škole?
  - Nakolik se domnívají, že s nimi škola jedná férově?
  - Co od školy očekávají či chtějí v souvislosti s výukou kontroverzních témat?
- ▶ **Vyjasnit základní hodnoty školy**
  - Jaké jsou základní hodnoty školy?
  - Podporují výuku o kontroverzních tématech nebo jí odporují?
  - Jak dobře jim širší společenství kolem školy rozumí?
  - Jak jsou zdůvodněné?
  - Odkazují se explicitně k demokracii a lidským právům?
- ▶ **Poradit se s učiteli, žáky i širším školním společenstvím o kvalitě studijního prostředí ve škole**
  - Jaká je ve škole atmosféra?
  - Jak spolu různé skupiny navzájem komunikují?
  - Mísí se?
  - Mají lidé pocit, že mohou o tom, v čem jsou odlišní, hovořit otevřeně?
  - Je diverzita přijímána pozitivně nebo považována za hrozbu?
- ▶ **Poradit se s žáky o tom, jakou mají ve škole možnost projevit svůj hlas**
  - Mají žáci pocit, že mohou hovořit do chodu školy?
  - Mají pocit, že jejich hlas respektují?
  - Na jakých rozhodnutích se mohou podílet?
  - Mají vlastní orgán, jehož prostřednictvím docházejí k rozhodnutí?
  - Věří tomu, že mohou ve škole něco změnit?

3. Tvorba politiky

Možné kroky

- ▶ **Spolu s učiteli vypracovat seznam důvodů pro výuku kontroverzních témat, na němž bude široká shoda**
  - Čím se z tématu stane téma kontroverzní?
  - Proč vyučovat kontroverzní témata
  - Jaká je úloha učitele?
- ▶ **Spolu s vedoucími jednotlivých předmětů sestavit seznam příkladů kontroverzních témat v každém předmětu**
  - Kde se mohou objevit konflikty postojů či hodnot?
  - Kde lze nalézt známky diverzity – náboženské, kulturní, politické či jiné?
  - Na které problémy je možné se podívat z řady různých perspektiv?
- ▶ **Spolu s řediteli oddělení nebo ročníků, učiteli a žáky vytvořit efektivní a poutavé výukové a studijní metody**
  - Jaké různé role může učitel zaujmout?
  - Co je potřeba znát a umět k podnícení a moderování reálné diskuse?
  - Jak mohou učitelé žáky přimět k tomu, aby se vcítili do stanoviska někoho jiného?
  - Jak to mají udělat, aby témata vyučovali vyváženě?
  - Jak mohou učitelé zvládnout komplexní problematiku, nebo problematiku, kterou neznají do hloubky?

- ▶ **Identifikovat způsoby, jimiž bude možné dohlédnout na výuku kontroverzních témat napříč různými předměty**
  - Jaké má jmenování „koordinátora“ či „mentora“ výhody?
  - Co by měla taková osoba znát a umět?
  - Za co by byla odpovědná?
  - Bylo by efektivnější mít celý tým?
  - Pokud ano, jak by měli být jeho členové vybíráni?
  - Jak by si rozdělili odpovědnost?
- ▶ **Zrevidovat postupy řízení rizik**
  - Kde je škola pravděpodobně nejzranitelnější?
  - Lze v případě nutnosti rychle kontaktovat rodiče?
  - Jaké jsou k dispozici postupy pro komunikaci s médii včetně sociálních sítí?
  - Máte připravené v médiích použitelné zdůvodnění pro výuku kontroverzních témat?
  - Je si každý vědom toho, co má dělat, aby ochránil a podpořil žáky v případě, že by nějaký vnější problém ovlivňoval školní společenství?

4. Plánování činnosti

Možné kroky

- ▶ **Identifikovat existující silné stránky výuky kontroverzních témat**
  - Co dobrého již existuje?
  - Jak na tom lze dále stavět?
  - Na co máte v učitelském sboru odborníky?
  - Jak je lze využít?
- ▶ **Identifikovat oblasti, které je potřeba zlepšit**
  - Nakolik dodává studijní prostředí ve škole pocit podpory?
  - Jak se realizuje učební plán?
  - Jak dobře se rozumí důvodům pro výuku kontroverzních témat?
  - Jak efektivní jsou výukové metody používané učiteli?
  - Jak je výuka v rámci různých předmětů konzistentní?
  - Jak efektivní je hlas žáků?
  - Jsou postupy řízení rizik dostatečné?
  - Do jaké míry rodiče chápou a podporují školu v jejím přístupu ke kontroverzním tématům?
  - Lze snadno získat radu či podporu, když jí učitel nebo žák potřebuje?
- ▶ **Identifikovat, v čem se musí zlepšit učitelé**
  - Jak dobře učitelé rozumí důvodům, proč vyučovat kontroverzní témata?
  - Cítí se ve své roli (rolích) pohodlně?
  - Nakolik dokáží moderovat diskusi, pokládat správné otázky, kontrolovat emoce žáků apod.?
  - Dokáží dobře identifikovat kontroverzní témata v předmětu, který vyučují?
  - S jakou jistotou jsou schopni řešit kontroverze mimo učebnu, například na chodbách či školním hřišti?
- ▶ **Určit, jaké zdroje budou potřeba**
  - Jaké jsou potřeba tréninkové materiály?
  - Je potřeba externí lektor či nějaká podpora zvenčí, například od místních úřadů, vládních agentur, nevládních organizací, univerzit či jiných škol?
- ▶ **Vytvořit plán jednotlivých kroků**
  - Co má být výsledkem?
  - Jaké použijete metody?
  - Jaký je časový horizont pro dokončení?
  - Jaké budou klíčové zúčastněné osoby a jakou budou mít odpovědnost?

5. Kontrola a hodnocení

Možné kroky

- ▶ **Stanovit kritéria úspěchu**
  - Jak poznáte, že vaše plány na výuku kontroverzních témat jsou na správné cestě?
  - Jaké byste měli rádi výsledky? Například konzistentnější výuka a studium, sebevědomější učitelé, lepší vztahy mezi různými skupinami, dosahování lepších výsledků?
- ▶ **Vytvořit kontrolní a revizní mechanismy a postupy pro hodnocení**
  - Jak budete kontrolovat postup prací?
  - Jaké užijete metody? Získáte informace například metodou dotazníku určeného žákům a/ nebo učitelům, od reprezentativního vzorku nebo sledováním výuky přímo v hodinách?
- ▶ **Určit, jaké informace shromažďovat, kdy je shromažďovat a kým**
  - Jaký druh informací vám napoví, zda je váš přístup úspěšný? Například míra spokojenosti žáků a/nebo učitelů, atmosféra otevřenosti, lepší výsledky v testech či u zkoušek?
- ▶ **Zajistit, že se učitelům dostane pravidelné zpětné vazby o pokrocích**
  - V jaké formě se učitelům bude zpětné vazby dostávat? Například ústně od vedení školy na školní radě, písemnou formou od vedoucích jednotlivých předmětů?

Příloha II

Management kontroverzí: důsledky pro ředitele a vedení škol – rámcová studie

---

Úvod

Záměr

In aV Evropě, kde dochází k rychlému pohybu obyvatel, a jejíž populace je tak stále rozmanitější, ještě nikdy nebylo to, jakým způsobem škola přistupuje ke kontroverzím a kontroverzním tématům, tak důležité.

Co se považuje za kontroverzní, to se liší stát od státu i v průběhu doby. Mezi typické příklady kontroverzních témat v současné Evropě patří: migrace; uprchlíci; gender a sexualita – zejména práva leseb, gayů, bisexuálních a transgenderových osob; náboženské oděvy a symboly na veřejnosti; extremismus a boj proti terorismu; zneužívání dětí; úsporná opatření a charakter vládnutí v Evropě.

I když je pro školy lákavé před takovými složitými tématy uhýbat, byla by to velká chyba. Přínosy, které s sebou nese výuka kontroverzních témat, jsou nedocenitelné. Pomáhá dětem a mladým lidem prohlubovat znalosti v dané oblasti, rozvíjí analytické a kritické myšlení a celkové občanské uvědomění. Stále častěji také bývá výuka kontroverzních témat považována za prostředek, jak mírnit konflikty a překonávat rozpory ve škole i v celé společnosti, a za způsob, jak rozvíjet sdílené hodnoty a posilovat odolnost proti extremismu a nebezpečnému jednání.

Školy, které se snaží předstírat, že kontroverzní témata neexistují, už zkrátka nebudou mít na vybranou z následujících důvodů.

Zaprvé, učební plány nikdy nejsou oproštěné od hodnot; vždycky je tu možnost, že je nějaké skupiny s jiným hodnotovým systémem budou zpochybňovat.

Zadruhé, žáci se neustále spontánně ptají.

Zatřetí, děti a mladí lidé se dozvídají a čtou o kontroverzních tématech v médiích a na sociálních sítích. Mnozí mají s jejich dopady na každodenní život přímou osobní zkušenost.

Uchopit kontroverze a kontroverzní témata se vší vážností představuje pro školy několik závažných otázek – nejen pokud jde o výukové metody a přístup k žákům ve třídě, ale také pokud jde o řízení a vedení školy: například v souvislosti s tvorbou školní politiky, učebních plánů, školením a podporou učitelů, kontrolou kvality a obavami rodičů.

Rámcová studie se zaměřuje na některé z těchto otázek z hlediska ředitelů a členů vyššího vedení škol a poskytuje této pomůcce stručný teoretický základ.

Vznik

Tako rámcová studie vznikla v rámci souboru pilotních projektů „Lidská práva a aktivní demokracie“, společně organizovaných Radou Evropy a Evropskou komisí. Spolu s tímto nástrojem pro sebereflexi a tréninkovým balíčkem pro učitele Život s kontroverzí, tvoří komplexní prostředek pro odborný rozvoj zaměřující se na všechny ohledy školní činnosti na tomto poli.

Mělo by se tedy na ni pohlížet jako na podporu základních hodnot Rady Evropy – demokracie, lidských práv a právního státu – a koncepce vzdělání jakožto barikády proti společenským zlům jako jsou extremismus, radikalizace mládeže, xenofobie a diskriminace, násilí a projevy nenávisti, ztráta důvěry v politiku a politiky a negativní dopady úsporných opatření.

Byla vytvořena a testována v pilotním projektu a je výsledkem práce zástupců řady zemí ze všech částí Evropy.

Kontext

PObavy, které u veřejnosti vyvolalo několik výrazných případů násilností a sociálních nepokojů v různých evropských zemích, se smísily s novým uvažováním v oblasti vzdělávání k demokracii a lidským právům, a zvládnání kontroverzních témat v rámci výuky nabylo ve školství na naléhavosti.

Zprv, incidenty jako například nepokoje v Londýně a zločiny z nenávisti v Norsku v roce 2011, útok proti redakci časopisu Charlie Hebdo a střelba do davu v Paříži roce 2015, sebevražedné bombové atentáty v Belgii a útok v Nice v roce 2016, či důsledky, jež po celé Evropě vyvolala rozsáhlá uprchlická krize v severní Africe a na Blízkém východě, si vyžádaly celkovou analýzu toho, jakou roli hraje škola v mravním a občanském vývoji mládeže nejen v těchto zemích, ale i v celé Evropě.

Zadruhé, evropská politika výchovy k demokracii a lidským právům se v posledních letech posunula a přestala spoléhat na cvičení v učebnicích a teoretické znalosti. V současnosti klade důraz na aktivní a zúčastněné učení a zapojování se do řešení problémů „skutečného života“. Panuje stále větší shoda, že demokratickému občanství, respektu k lidským právům a mezikulturnímu porozumění se efektivněji učí praxí než skrze vědomosti, tedy hromaděním faktů. V důsledku toho se učební osnovy pro výuku k demokratickému občanství a lidským právům v Evropě otevřely novým, nepředvídatelným a kontroverzním druhům učiva.

Otevření osnov takto problematickým a složitým tématům staví před školy řadu otázek. V první řadě jde o otázky týkající se výukových metod a přístupu učitele ve třídě. Takovými otázkami a tím, jak na ně co nejlépe odpovědět, se zabývá tréninkový balíček pro učitele *Život s kontroverzí* (Kerr a Huddleston, 2015)

V tomto kontextu však také klade otázky ředitelům a vedení škol – například jakým způsobem:

- ▶ povzbudit učitele k tomu, aby se chopili výuky kontroverzních témat napříč osnovami a cítili se při tom pohodlně;
- ▶ podporovat učitele v učebnách i při kontaktu s rodiči;
- ▶ zajistit, aby učitelé měli přístup k výcviku a školením, která potřebují k tomu, aby byli schopni vyučovat obtížná témata s jistotou a ohleduplně;
- ▶ vytvořit příležitosti pro diskusi o kontroverzních tématech ve třídě i mimo ni, například na shromážděních, na studentské radě, v parlamentu žáků, v diskusních skupinách;
- ▶ rozvinout a udržovat kvalitu výuky a konzistentní přístup napříč celou školou;
- ▶ vytvořit školní kulturu a étos školy jakožto pomáhající instituce;
- ▶ se vypořádat s obavami rodičů a dalších zúčastněných stran, média nevyjímaje.

Přehled literatury

Během posledních 30 až 40 let lze pozorovat, že počet literárních pramenů podporujících výuku kontroverzních témat, jakožto podstatné součásti vzdělávání k demokratickému občanství a lidským právům, a současně upozorňujících na obtížné úkoly, kterým učitelé při řešení těchto témat ve třídě čelí, pomalu (ale stabilně) narůstá.

Tato literatura zahrnuje autorské či kolektivní monografie (např. Berg et al, 2003; Claire a Holden, 2007; Cowan a Maitles, 2012; Hess, 2009; Stradling, 1984), odborné články (např. Ashton a Watson, 1998; Clarke, 1992; Dearden, 1981; Kelly, 1986; Soley, 1996; Wilkins 2003) a mnoho různých praktických pokynů a online zdrojů pro učitele (např. Huddleston a Kerr, 2006; CitizED, 2004; Citizenship Foundation, 2004; Clarke, 2001; Crombie a Rowe, 2009; City of Dublin Vocational Education Committee, 2012; Fiehn, 2005; LSN, 2006; Oxfam, 2006; Richardson, 2011).

Definice „kontroverzních témat“

Výraz „kontroverzní téma“ se používá v různých kontextech různě. Rozdíly však spíše nejsou podstatné; představují spíše různé varianty téže obecné množiny témat než významně odlišné fundamentální koncepce.

Definovat je lze jako témata, „která vyvolávají silné emoce a názorově rozdělují komunitu a společnost“.

Kontroverze se typicky popisují jako aktuální polemiky či problémy, které vyvolávají silné emoce, dávají vzniknout vzájemně sporným výkladům a řešením vycházejícím z různých alternativních přesvědčení či hodnot nebo protichůdných zájmů, a které, v důsledku toho, mají sklon rozdělovat společnost. Často jde o velmi složitou problematiku, kterou nelze vyřešit pouhým poukázáním na zjevné.

Avšak za největší výzvu pro školy se často považuje právě jejich potenciál vyvolávat silné emoce, a to jak ve třídě, tak i mimo ni. Pro mnoho komentátorů je určující charakteristikou pro kontroverze to, že jsou politicky citlivé. Tím se myslí, že jde o problematiku, na niž má veřejnost – žáci, rodiče, školští úředníci, náboženští a političtí představitelé, veřejné orgány, a dokonce i samotní učitelé – sklon pohlížet s podezřením, vztekem či obavami.²³

Bude užitečné rozlišovat dva druhy kontroverzí; dlouhotrvající, jakými jsou například sektářské rozdíly a napětí mezi různými rozdílnými skupinami v mnoha evropských zemích; a aktuální, jako například narůstající obavy z náboženského extremismu a násilí, indoktrinace a radikalizace evropské mládeže či nárůst kyberšikany a online krádeží identity.

Oba typy kladou na učitele podobný úkol, avšak s rozdílným důrazem. U dlouhotrvajících kontroverzí musí škola přijít na to, jak celou problematiku vyložit znovu od začátku a říct k ní něco nového, aniž by dále znepřátelovala určité skupiny či jednotlivce. U aktuálních musí reagovat na živelnou diskusi mezi žáky a umět najít důvěryhodné informace jak k tématu, tak i k pozici, jakou by měl vůči problému zaujmout.

Jelikož se postoje i okolnosti proměňují, tak to, co se v jednom okamžiku považuje za kontroverzní, se může v jiné chvíli jevit jako poměrně neškodné, a co je kontroverzní někde, nemusí být kontroverzní někde jinde. Například idea státem financovaného zdravotnictví je mimořádně kontroverzní ve Spojených státech, v Evropě však žádné kontroverze vyvolávat nebude.²⁴ Problematiku sexuální orientace a náboženských rozdílů lze vyučovat poměrně snadno v některých evropských zemích, zatímco v jiných to je mnohem složitější. Taktéž, co je považované za kontroverzní v jedné škole, či dokonce jen v jediné třídě, nemusí v jinde vyvolávat vůbec žádný zájem.²⁵

Stradling (1984) také rozlišuje mezi povrchně kontroverzním a kontroverzním ze své podstaty (inherentně kontroverzním). U prvního je – přinejmenším v principu – možné dojít řešení poukazem na to, co je evidentní. Druhý typ má původ ve sporech týkajících se fundamentálních názorových či hodnotových soudů a je mnohem hůře překonatelný.²⁶

Přínosy výuky kontroverzních témat

Stradling (1984) rozlišuje odůvodnění pro výuku kontroverzních témat na dva typy: „výsledkové“ a „procesové“.

a. Výsledková odůvodnění

V tomto případě se za důležité považují kontroverze samotné, protože se buď týkají „zásadních sociálních, politických, ekonomických či etických problémů naší doby“ nebo jsou „důležité pro život žáků“.²⁷ To bylo jedním z hlavních důvodů proč vyučovat kontroverzní témata uvedených v Crickově zprávě (1998) ve Spojeném království:

... Kontroverze jsou samy o sobě důležité, a nebudou-li o nich mladí lidé informováni, a nebude-li se s nimi o nich diskutovat, zůstane jim velká a hluboká mezera ve vzdělání. To by bylo selháním ve snaze je připravit na dospělý život.²⁸

23. Stradling (1984) p. 2.

24. Hess (2009).

25. Stradling (1984).

26. Stradling (1984), p. 2.

27. Stradling (1984), p. 3.

28. Crick report (1998), 10.4.

Trochu odlišný argument praví, že vyučovat kontroverzní témata je důležité nejen proto, že vzdělání je hodnotou samo o sobě, ale také proto, aby se kompenzovaly jednostranné a matoucí způsoby, jakými se mnohá témata prezentují v sociálních i ostatních formách médií, k nimž mají dnešní děti a mládež každodenní přístup. A tak Scarratt a Davison (2012) uvádí:

Vývoj masových médií vede k tomu, že jsou děti stále více vystavovány citlivým záležitostem, což si žádá, abychom je demystifikovali a hovořili o nich.²⁹

Nedávno publikovaný názor na podporu tohoto argumentu uvádí, že učit o kontroverzních tématech dává školám možnost představit „protinarativy“ k extrémistickým ideologiím (National Union of Teachers – Národní unie učitelů, 2015). Uvádí se, že nejúčinnější to je tehdy, když se žáci vedou k tomu, aby sami přišli s vlastními „protinarativy“ (Jamieson, 2015).

b. Procesová odůvodnění

U procesuálně orientovaných důvodů je podstata kontroverzí považovaná za méně důležitou než studijní kompetence či občanské postoje a jednání, jež se mohou rozvíjet, když se kontroverzními tématy budeme zabývat. Patří mezi ně následující:

- ▶ Vztahující se k tématu – např. pochopení, že kontroverzí se není třeba obávat, nýbrž že jsou normální součástí života v demokracii, schopnost hovořit o problematických záležitostech zdvořile a konstruktivně, strategie zapojení se do takových diskusí a uvědomění si, že na názoru jednotlivce v demokracii záleží.³⁰
- ▶ Mezioborové – např. jazykové a komunikační schopnosti, sebevědomí a mezilidské vztahy³¹ dialogické a myšlenkové dovednosti vyššího řádu,³² zpracování informací, usuzovací, badatelské a kreativní myšlení a schopnost hodnotit.³³
- ▶ Občanské jednání – větší zájem o politiku,³⁴ demokratické hodnoty, větší snaha zapojit se do politiky,³⁵ větší občanské povědomí, rostoucí zájem o to diskutovat o věcech veřejných i mimo školu, mladí lidé s větší pravděpodobností prohlásí, že jako dospělí půjdou k volbám nebo se zapojí do dobrovolnické činnosti.³⁶

Sdílené hodnoty a odolnost vůči extremismu

V posledních letech se zájem stále více obrací k tomu, jak může diskuse o současných tématech pomoci dětem a mladým lidem si vytvořit společné hodnoty a stát se odolnějšími vůči extremismu. Několik různých, avšak úzce souvisejících aspektů lze najít v literatuře.

a. Demokratický dialog

Diskutovat o současných tématech se uvádí jako dobrý způsob, kterým lze mladé lidi naučit, jak se zapojit do demokratického dialogu. Zapojit se do dialogu s lidmi, jejichž hodnoty a způsob života je v rozporu v našem vlastním, je zásadní součástí demokratického procesu a zcela podstatné pro upevnění sdílených hodnot ve společnosti. Rozvíjení schopností diskutovat u žáků, zejména v souvislosti s „citlivými, kontroverzními tématy“ se považuje za důležitou kompetenci učitelů v Pomůcce Rady Evropy pro rozvoj učitelských kompetencí ke vzdělávání k demokratickému občanství a lidským právům.

b. Sociální soudržnost

TZdůrazňuje se využití výuky kontroverzních témat jako nástroje napomáhajícího sociální soudržnosti a působícího proti silám rozdělováním společností (Brown et al. 2012; Gross a Davies, 2015). Vzdělání se považuje za „mocnou zbraň proti extremismu, snažícímu se zdůraznit rozpory a odlišnosti mezi jednotlivci i komunitami,

29. Scarratt and Davison (2012), s. 38.

30. Hess (2009), s.162.

31. Claire and Holden (2007).

32. Wegerif (2003).

33. Lambert and Balderstone (2010), s. 142.

34. Soley (1996).

35. Hess (2009), s. 31.

36. Civic Mission of Schools report, quoted in Hess (2009), s. 28.

a zneužívajícímu obav vycházejících z neznalosti a předsudků.³⁷ Oficiální směrnice pro školy v Anglii, například vyzdvihuje roli výuky kontroverzních témat v tom, že „zpochybňuje extrémistické narativy“, „propaguje lidská práva“ a „buduje silná, bezpečná a soudržná společenství“.³⁸ Školy se podporují v tom, aby dávaly svým žákům příležitost „pochopit, setkat se a hovořit s lidmi jiné víry, kultury či sociálního původu takovým způsobem, který podporuje společné hodnoty, a zároveň uznává různorodost jednotlivých společenství“.³⁹ Mezi faktory podporující sociální soudržnost patří styly výuky a demokratické prostředí ve škole (Shuayb, 2012).

c. „Bezpečný prostor“

Výzkumy týkající se efektivnosti různých přístupů k posilování odolnosti vůči extremismu naznačují, že vytvoření „bezpečného prostoru“ pro diskusi o kontroverzních tématech je:

nezbytným rysem kterékoliv výukové metody nebo intervence zaměřené na posílení odolnosti vůči extremismu.⁴⁰

„Bezpečný prostor“ je něčím víc než jen fyzickým prostorem, v němž žákům nemůže nikdo ublížit. Je:

prostředím, v němž se přítomní mohou účastnit pestrých a smysluplných diskusí o kontroverzních tématech, a v nichž mladí lidé cítí, že mohou o těchto tématech bez obav hovořit.⁴¹

„Bezpečný prostor“ v tomto smyslu znamená záruku, že mladí lidé nabudou dojmu, že jsou schopní vyjádřit své názory bez ohledu na to, o jaké názory jde a jak na ně mohou ostatní reagovat; mohou se ptát, aniž by se museli obávat, že budou vypadat „hloupě“ nebo se zeptají „špatně“; a že se mohou ozvat, když jim bude nějaký názor nebo otázka připadat urážlivá nebo nepřijatelná.

d. Třída jako „občanské fórum“

S tím souvisí idea třídy jakožto „občanského fóra“. Uvádí se, že při diskusi ve třídě by se s žáky mělo jednat jako s plnoprávnými občany a nikoliv jen jako s občany-čekateli. Třída by se měla chápat:

nejen jako *modelové* občanské fórum, ale jako fórum *skutečné*. Stejně tak občanské diskuse by se neměly považovat za „prázdné řeči“ či „tlachání“ ale po právu také za formu aktivního občanského projevu.⁴²

e. Étos a kultura školy jakožto pomáhající instituce

Už dlouho je známo, že žáci se učí nejen tím, co se jim vysvětluje ve třídě explicitně, ale také implicitně z toho, co každý den ve škole zažívají. Výchova k občanství bude tedy nejúčinnější tehdy, když se odehrává ve školách představujících model demokratických hodnot a lidských práv zasazený do každodenního života. Stejně tak diskuse žáků o současných tématech bude nejúčinnější ve školách, které ve svém přístupu ke každodennímu přijímání rozhodnutí jsou modelem hodnot demokratického dialogu a kolektivního řešení problémů. Navrhuje se takový étos školy, jenž „zastává vysoké standardy spravedlnosti a respektu k lidským právům, a v němž jsou všichni zúčastnění rovnocenní a podporováni v tom, aby se aktivně zapojili do života ve škole.“⁴³

37. Greater Manchester Police (2010), s. 5.

38. Qualifications and Curriculum Development Agency (2010), s. 9.

39. Qualifications and Curriculum Development Agency (2010), s.10.

40. Bonnell et al. (nd), s. 49.

41. Bonnell et al. (nd), s. 48.

42. Huddleston and Rowe (2015), s. 96.

43. Huddleston and Kerr (2006), s. 82.

Nedostatek podpory ředitelům a vedení škol

WI když je zřejmé, že otevření kontroverzních témat ve škole má mnoho dalekosáhlých důsledků a má důležité implikace pro řízení a vedení školy, autoři a badatelé – jen s několika málo výjimkami (viz například Pierpoint /2014/, Council for the Curriculum, Examinations and Assessment /nedatováno/) – tyto podstatné otázky zatím zcela přehlíželi. Většina literatury se zabývá jen stylem výuky a takřka úplně ignoruje úlohu ředitelů a vyššího vedení škol.

Ředitelům a členům vedení škol se zcela nedostává aktuálního praktického školení a podpory, jak zvládat kontroverze a kontroverzní témata ve školní výuce. To málo, co existuje, rychle zastarává.

Potřeba tuto mezeru zaplnit ještě vzrostla v souvislosti se závěry pilotního projektu pro učitele Život s kontroverzí. Tento pilotní projekt jen vyzdvihl, jak zásadní roli hrají ředitelé škol se svými týmy při vytváření atmosféry ve škole a toho, jak se podaří kontroverzní témata v dané škole zvládnout, a tím také ukázal, jak naléhavá je potřeba aktuálního školení a podpory (Kerr a Huddleston, 2015).

A na tuto úlohu a zejména na to, jak potřebný je přístup na úrovni celé školy, se nyní zaměříme.

Přístup na úrovni celé školy

A Přístupovat ke kontroverzním tématům na úrovni celé školy znamená víc než jednorázovou událost či soubor tréninkových iniciativ – i když může zahrnovat obojí. Znamená však spolupracovat s žáky, rodiči, učiteli a celým společenstvím na tom, aby vznikl pevný základ, jenž bude možné dále systematicky rozvíjet a vylepšovat.

Proč je takový přístup potřeba?

▶ **Vize**

Mají-li učitelé brát výuku kontroverzních témat vážně, musí být přesvědčení o jejím edukativním přínosu.

▶ **Trénink**

K tomu, aby mohli učitelé pracovat s kontroverzními tématy s jistotou a citlivě, potřebují takové dovednosti vyšší úrovně, jakých se jim v úvodní učitelské přípravě ani v rámci pokračujícího odborného vzdělávání nedostane.

▶ **Podpora**

Vzhledem v potenciálně výbušné povaze určitých témat musí učitelé vědět, že se v tom, co dělají, mohou opřít o autoritu a podporu školy a spolehnout se na pomoc školy při řešení kázeňských problémů či projevů obav ze strany rodičů, s nimiž by si sami neporadili.

▶ **Obavy osobní i odborné povahy**

Aby idea výuky kontroverzních témat učitele nezneklidňovala, potřebují mít čas a možnost diskutovat s dalšími zúčastněnými o svých osobních o profesních obavách – o konkrétních problémech a jak k nim přistoupit.

▶ **Rozvoj společného přístupu k politice i praxi školy**

Aby mohli učitelé ve vztahu ke kontroverzním tématům vytvořit společný přístup k politice i praxi, potřebují mít možnost spolupracovat a diskutovat o výukových metodách a přístupech kolektivně.

▶ **Kontrola a hodnocení**

Aby mohli učitelé vylepšovat své postavení a dosahovat ve výuce kontroverzních témat pokroku, je nutné se shodnout na tom, jak stanovit míru úspěšnosti a jak hodnotit účinnost praxe.

▶ **Ochrana dětí, zajištění bezpečnosti a pohody žáků**

Zranitelné děti a žáci z minoritních skupin – u nichž je největší pravděpodobnost, že s diskusemi o kontroverzních tématech budou mít potíže či na ně budou nepříznivě působit – potřebují zvláštní péči a dohled.

▶ **Kultura a étos školy**

Vzhledem k tomu, jak jsou školní kultura a étos školy důležité pro rozvoj postojů a hodnot u žáků, je nutné, aby škola zajistila, že respekt k hlasu žáků a hodnota dialogu budou v jejím étosu a kultuře pevně zakotvené.

▶ **Konzultace se zúčastněnými stranami**

Pokud se má škola radit ohledně své politiky vůči kontroverzním tématům, musí být schopná zorganizovat a zkoordinovat to, jak se různé zúčastněné strany zapojí.

▶ **Vnější vztahy a styk s veřejností**

Aby se zabránilo nepodloženým obavám či znepokojení mezi rodiči a dalšími účastníky týkajícím se toho, jak se škola staví ke kontroverzním tématům, je potřeba, aby škola byla schopná rychle reagovat na mylné informace či nepodložené zvěsti šířící se mezi lidmi v okolí nebo po sociálních sítích či jiných médiích.

Strategická úloha ředitele a vedení školy

Přístup na úrovni celé školy vyžaduje strategický přístup k vedení a řízení školy. Tento přístup by měl být následující:

- ▶ **Aktivní** – zaměřený na vytvoření společné vize, jak se bude s kontroverzí a kontroverzními tématy v rámci celé školy zacházet; transformaci této vize do školní politiky; komunikaci této politiky učitelům a dalším zúčastněným stranám; zajištění potřebného proškolení; dohled nad realizací této politiky; kontrolu kvality této realizace; vyhodnocení této politiky a stanovení cílů pro budoucnost.
- ▶ **Reaktivní** – schopný rychle a s empatií reagovat na osobní či odborné obavy učitelů; na to, když učitel či žák bude potřebovat pomoc; na obavy či stížnosti ze strany například rodičů, či médií.
- ▶ **Proaktivní** – hledání cest, jak vytvořit v učebním plánu nové vzdělávací možnosti; zajistit, aby školní kultura a étos byly ještě větší oporou; vylepšit strategie pro posuzování rizik; zlepšit podporu zranitelným a minoritním skupinám; a vylepšit vztahy s médii.

Vztah k ostatním politikám školy

Kontroverze a kontroverzní témata, i když po právu spadají do odlišného pole působnosti, by se neměly chápat jako zcela oddělené od ostatních oblastí školní činnosti, ale spíše tak, že jsou s nimi propojené. Mezi politikou zaměřující se na kontroverzní témata a těmi ostatními je značný průnik; například politika genderové rovnosti, prevence šikany, zájmu a bezpečnosti žáků, soudržnosti společenství či přístupy proti radikalizaci.

Politika práce s kontroverzními tématy by tedy měla být integrovanou součástí celkového programu školy a měla by se považovat za součást procesu vnitřního hodnocení školy a cyklu plánování rozvoje.

Závěry

- ▶ Z literatury je zřejmé, jak významný a široký je přínos výuky kontroverzních témat, a že zařazení kontroverzních témat je důležité pro efektivní výuku k demokratickému občanství a lidským právům v současné Evropě i mimo ni.
- ▶ Obzvláště významné je to, jak výuka kontroverzních témat přispívá k vytváření sdílených hodnot a odolnosti vůči extremismu, a to, aby školy vytvořily „bezpečný prostor“, kde budou žáci různého původu a životního stylu moci bez obav diskutovat o tom, co je zajímavé.
- ▶ Je také zřejmé, že tím, že se ve třídách rozpoutá diskuse o současných tématech, se otevírají otázky nejen pedagogické, nýbrž i otázky týkající se role ředitele a vedení školy – například, jak u učitelů budovat důvěru ve výuku kontroverzních témat, jak učitele podpořit jak při výuce ve třídě, tak i při interakcích s rodiči, jak jim zajistit přístup ke školení a tréninku, jak zajistit konzistentní přístup v rámci školy jako celku a jak se vypořádat s obavami a znepokojením rodičů a dalších zúčastněných stran.
- ▶ Úloha ředitele školy je zásadní – nejen v tom, že dohlíží na vytváření politiky a její uvádění do praxe, nýbrž i v tom, že udává tomu, jak se bude s kontroverzními tématy pracovat, celkový tón. Ředitelé škol by také měli působit jako zastánci demokratického dialogu a respektu k odlišnostem a měli by být připraveni jít v tomto ohledu vedení školy příkladem.
- ▶ Veřejná povaha kontroverzních témat a to, jak rezonují školním společenstvím naznačují, že je politikou nutné vytvářet na základě spolupráce, kdy se k ní budou moci vyjádřit jak učitelé, tak i žáci, rodiče a další zúčastněné strany. Stejně tak naznačují, že uvádění politiky do praxe musí být výsledkem spolupráce, při níž se učitelé scházejí a diskutují o problémech a idejích a hledají shodu ohledně přístupů a metod.
- ▶ Organizace a koordinace rozhodnutí školy ohledně kontroverzních témat na bázi spolupráce s sebou nese požadavek na celoškolní přístup vedení – takový, kdy se scházejí žáci, učitelé, rodiče a celá komunita a přinejmenším v principu mohou ovlivnit každý aspekt činnosti školy.

- ▶ Celoškolní přístup vyžaduje takové řízení školy, které je rovným dílem aktivní (prosazuje ve škole ověřené postupy), reaktivní (reaguje na nový vývoj a nečekané události) a proaktivní (prosazuje faktory podporující ověřené postupy a minimalizující potenciální rizika).
- ▶ Vyvolat v učitelích důvěru v bezpečnou a citlivou výuku kontroverzních témat, je už ze své podstaty odpovědností vedení školy. Zajistit kvalitní odbornou přípravu a možnost se rozvíjet je v této souvislosti to nejdůležitější pro rozvoj školy.
- ▶ Dalším hlavním úkolem vedení školy je zajistit učitelům podporu – včetně praktické pomoci s problémy ve třídě a okolí či interakcí s rodiči.
- ▶ Výuka ve třídě by se neměla uvažovat izolovaně. Co se odehrává ve třídě má vliv, ať dobrý či špatný, na školu jako celek. Stejně tak školní étos a kultura má vliv na to, co se odehrává ve třídě. Vytvoření školní kultury a étosu školy jakožto opory a podpory by se tudíž mělo považovat za důležitou součást školní politiky i praxe.
- ▶ Kontroverzní témata se liší místo od místa i v průběhu času. Je tudíž důležité, aby politika i praxe výuky kontroverzních témat byly dostatečně flexibilní a dávaly prostor k uvážení eventuálních změn výukových metod a přístupů s ohledem na místní podmínky. Konkrétně by měly náležitě brát v úvahu potřeby a prospěch dětí se zvláštními vzdělávacími potřebami a dětí ze zranitelných či menšinových skupin.
- ▶ Celoškolní – na spolupráci založený – přístup ke kontroverzním tématům má důležité důsledky pro školní plánování a alokaci zdrojů, a to i v souvislosti s rozvojem politiky a jejím uváděním do praxe, odborným rozvojem a podporou učitelů, s výukovými materiály a vnějšími vztahy.
- ▶ Politika a praxe v oblasti kontroverzních témat by se neměla považovat za oddělenou, nýbrž za nedílnou součást, která se podílí na ostatních oblastech školní činnosti, jakými jsou například genderová rovnost, diverzita či omezování násilí. Rozvoj politiky a její hodnocení by tedy mělo být součástí ročního cyklu hodnocení a plánování rozvoje školy.
- ▶ Až na několik výjimek komentátoři a badatelé úlohu ředitelství a vedení školy převážně přehlíželi. Ředitelům a vedení škol se v souvislosti s plánováním, řízením a výukou kontroverzních témat v podstatě nedostává aktuálního praktického školení a podpory. To málo, co existuje, rychle zastarává a vyžaduje revizi. Nové tréninkové a podpůrné materiály v této oblasti jsou akutně potřeba.

Doporučení

Na základě výše zmíněných závěrů se doporučuje následující.

- ▶ Thspráva kontroverzních témat jakožto záležitost celoškolní úrovně by se měla považovat za prioritní oblast pro rozvoj odborné přípravy ředitelů a vedení škol.
- ▶ Měly by vzniknout nové pomůcky a materiály, které by pomohly ředitelům a vedení školy vytvořit strategii pro výuku kontroverzních témat adekvátní jejich škole.
- ▶ Tyto pomůcky a materiály by za jeden ze svých primárních záměrů měly mít rozvoj sdílených hodnot a odolnosti vůči extremismu ve škole a širším společenství školy.
- ▶ Za výchozí bod by si měly vzít představu „bezpečného prostoru“ – vytvoření pravidelných příležitostí pro žáky diskutovat o svých názorech na aktuální kontroverze svobodně a beze strachu.
- ▶ Měly by podporovat takové styly řízení, které podporují spolupráci při tvorbě školní politiky – zapojující učitele, žáky, rodiče a širší společenství školy.
- ▶ Mělo by být možné je začlenit do existujícího cyklu vnitřního hodnocení školy a plánování dalšího rozvoje.
- ▶ Tyto nástroje by měly souviset a být využívány spolu s tréninkovými materiály pro učitele publikované v balíčku pro odborný rozvoj Život s kontroverzí.
- ▶ Měly by být dostupné a použitelné ve všech evropských členských státech a ve všech stupních a typech škol.

Reference a zdroje

- Ashton E. a Watson B. (1998), „Values education: a fresh look at procedural neutrality“, *Educational Studies*, 24(2), s. 183–93.
- Berg W., Graeffe L. a Holden C. (2003), *Teaching controversial issues: a European perspective*, London Metropolitan University, London.
- Brett P., Mompoin-Gaillard P. a Salema M-H. (2009), *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*, Council of Europe, Strasbourg.
- Brown et al. (2012), *Democratic citizenship in schools: teaching controversial issues, traditions and accountability*, Dunedin Academic Press, Edinburgh.
- City of Dublin Vocational Education Committee (CDVEC) (2012), *Tackling controversial issues in the citizenship classroom: a resource for citizenship education*, CDVEC Curriculum Development Unit/Professional Development Service for Teachers, Dublin.
- CitizED (2004), *Teaching controversial issues: briefing paper for trainee teachers of citizenship education teachers*, CitizED, London.
- Claire H. a Holden C. (eds) (2007), *The challenge of teaching controversial issues*, Trentham Books Ltd, Stoke-on-Trent.
- Clarke P. (1992), „Teaching controversial issues“, *Green Teacher* 31, Green Teacher, Niagara Falls, New York.
- Cowan P. a Maitles H. (2012), *Teaching controversial issues in the classroom: key issues and debates*, Continuum, London.
- Crick report (1998), *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, Qualifications and Curriculum Authority, London.
- Dearden R. F. (1981), „Controversial issues in the curriculum“, *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), s. 37–44.
- Fiehn J. (2005), *Agree to disagree: citizenship and controversial issues*, Learning and Skills Development Agency, London.
- Frank S. a Huddleston T. (2009), *Schools for society: learning democracy in Europe. A handbook of ideas for action*, Alliance Publishing Trust/ Network of European Foundations, London.
- Gross Z. a Davies L. (2015), *The contested role of education in conflict and fragility*, Sense Publishers, Rotterdam.
- Hess D. E. (2009), *Controversy in the classroom: the democratic power of discussion*, Routledge, London.
- Huddleston T. a Kerr D. (2006), *Making sense of citizenship: a continuing professional development handbook*, John Murray, London.
- Huddleston T. (ed.) (2014), *Democracy in the making: good practices from five years of regional summer academies*, „Democracy at School and Human Rights in Action“, Council of Europe/ European Wergeland Centre, Strasbourg.
- Huddleston T. a Rowe D. (2015), „Discussion in citizenship“, in Gearon L. (ed.), *Learning to teach citizenship in the secondary school: a companion to school experience*, s. 94–103, Taylor and Francis, Abingdon.
- Kelly T. (1986), „Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher’s role“, *Theory and Research in Social Education*, 14(2), s. 113–118.
- Kerr D. a Huddleston T. (eds) (2015), *Living with controversy: teaching controversial issues through education for democratic citizenship and human rights (EDC/HRE)*, Council of Europe, Strasbourg.
- Lambert D. a Balderstone D. (2010), *Learning to teach geography in the secondary school: a companion to school experience*, Routledge, London.
- Oxfam (2006), *Teaching Controversial Issues*, Oxfam, Oxford.
- Philpott S. et al. (2013), „Controversial issues: to teach or not to teach? That is the question“, *Georgia Social Studies Journal*, Spring 2011, 1, (1), s. 32–44.
- Scarratt E. a Davison J. (ed.) (2012), *The media teacher’s handbook*, Routledge, Abingdon.
- Shuayb M. (2012), *Rethinking education for cohesion: international case studies*, Palgrave Macmillan, London.
- Soley M. (1996), „If it’s controversial, why teach it?“, *Social Education*, January, s. 9–14.
- Stradling R., Noctor M. a Baines B. (1984), *Teaching controversial issues*, Edward Arnold, London.

Wegerif R. (2003), „Reason and creativity in classroom dialogues“, *Language and Education*, 19 (3), s. 223–237.
Wilkins A. (2003), „Controversy in citizenship is inevitable“, *Citizenship News*, Learning and Skills Development Agency, London.

Internetové zdroje

Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014), CPD Module 9, Teaching about controversial issues: www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues/; CPD Module B, Controversial issues in citizenship (Primary): www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issues-citizenship-primary/. (29. července 2016)

Bonnell J. et al. (nd), „Teaching approaches that help build resilience to extremism among young people“, Office for Public Management/National Foundation for Educational Research: www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182675/DFE-RR119.pdf. (15. července 2016)

Council for the Curriculum, „Examinations and Assessment“ (nd), Teaching controversial issues at key stage 3: www.nicurriculum.org.uk. (21. července 2016)

Citizenship Foundation (2004), „Teaching about controversial issues“: www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf. (17. července 2016)

Clarke P. (2001), „Teaching controversial issues: a four-step classroom strategy for clear thinking on controversial issues“: www.bced.gove.bc.ca.abed. (18. července 2016)

Crombie B. and Rowe D. (2009), „Dealing with the British National Party and other radical groups: guidance for schools“: www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/1338.pdf. (13. července 2016)

Department for Education (2015), „The Prevent duty – Departmental advice for schools and childcare providers“: www.gov.uk/government/publications/protecting-children-from-radicalisation-the-prevent-duty, Department for Education, London. (29. července 2016)

Greater Manchester Police (GMP) (2010), „Teaching controversial issues to support the DfCSF toolkit on Prevent“ (teacher training manual): <http://manchesterschoolsalliance.co.uk/assets/Teaching-Controversial-Issuesteacher-training-manual-.pdf>. (22. července 2016)

National Union of Teachers (NUT) (2015), „Education and extremism: advice for members in England and Wales“: www.teachers.org.uk/files/prevent-strategy.doc. (5. července 2016)

Jamieson A. (2015), „The Prevent duty: addressing extremism in the classroom“: www.sec-ed.co.uk/bestpractice/the-prevent-duty-addressing-extremism-in-the-classroom/. (24. července 2016)

Pierpoint S. (2014), „How can schools prepare for discussions of controversial issues? (Part II)“: <http://learnerlog.org/socialstudies/how-can-schools-prepare-for-discussions-of-controversial-issues-part-ii/>. (25. července 2016)

Personal, Social, Health and Economic Education Association (2013), „Teaching ‘sensitive’ issues“: www.psheassociation.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173. (30. července 2016)

Qualifications and Curriculum Development Agency (QCDA) (2010), „Community cohesion in action: a curriculum planning guide for schools“: www.globalfootprints.org/files/zones/teach/Key_GL_Documents/QCDAcommunitycohesion.pdf. (18. července 2016)

Richardson R. (2011), „Five principles on teaching about controversial issues“: www.insted.co.uk/guide.html. (4. července 2016)

Sales agents for publications of the Council of Europe Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

BOSNIA AND HERZEGOVINA/ BOSNIE-HERZÉGOVINE

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000 SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DENMARK/DANEMARK

GAD
Vimmelskæft 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE

Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
<http://book.coe.int>

Librairie Kléber

1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
<http://www.librairie-kléber.com>

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: + 30 210 32 55 321
Fax: + 30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: + 36 1 329 2170
Fax: + 36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: + 39 0556 483215
Fax: + 39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL

Marka Lda
Rua dos Correiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: <http://book.coe.int>

Tato publikace má za cíl podpořit práci s kontroverzními tématy na celoškolní úrovni. To bude ku prospěchu mladým lidem a také pomůže přispět k efektivnější výchově k demokratickému občanství a lidským právům a chránit a posílit naše demokratické společnosti.

CES

Rada Evropy je čelnou organizací pro lidská práva na evropském kontinentě. Sdružuje 47 států, včetně 28 členských států Evropské unie. Všechny členské státy Rady Evropy se přihlásily k Evropské úmluvě pro lidská práva, dohodě uzavřené s cílem ochrany lidských práv, demokracie a právního státu. Nad dodržováním Úmluvy v jednotlivých členských státech bdí Evropský soud pro lidská práva.

www.coe.int

Evropská unie je jedinečným ekonomickým a politickým partnerstvím 28 evropských demokratických států. Jejím cílem je mír, prosperita a svoboda jejich 500 milionů obyvatel – na spravedlivějším a bezpečnějším světě. Proto státy EU zřídily orgány EU a přijímají její legislativu. Mezi hlavní orgány EU patří Evropský parlament (reprezentující evropské občany), Rada Evropské unie (reprezentující národní vlády) a Evropská komise (reprezentující společné zájmy EU).

<http://europa.eu>

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE